

**Департамент освіти і науки
Луганської обласної державної адміністрації
Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Український науково-методичний центр
практичної психології і соціальної роботи НАПН України**

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД
В ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ**

Навчально-методичний посібник

*Друкується за рішенням ученої ради
Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 5 від 16.11.2021 р.)
Рекомендовано до друку вченою радою Українського науково-методичного центру
практичної психології і соціальної роботи НАПН України
(протокол № 10 від 19.11.2021 р.)*

Рекомендовано Департаментом освіти і науки
Луганської обласної державної адміністрації

Автори-укладачі:

В. В. Байдик – завідувач кафедри управління освітою Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат психологічних наук; старший науковий співробітник лабораторії прикладної психології освіти УНМЦ НАПН України;
В. Г. Панок – директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України, доктор психологічних наук, професор;
Н. О. Столбун – методист кафедри управління освітою Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Рецензенти:

С. Я. Харченко – завідувач кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор педагогічних наук, професор;
Д. Д. Романовська – завідувач НМЦ практичної психології та соціальної роботи Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, кандидат психологічних наук

С70

Соціально-педагогічний супровід в освітньому закладі : навч.-метод. посібник / уклад. : В. В. Байдик та ін. Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2021. 95 с.

У посібнику розглянуто актуальні питання професійної діяльності соціального педагога в закладі освіти, зокрема цілі, завдання, функції, нормативне підґрунтя, види та методи роботи.

Розкрито зміст, принципи, завдання, особливості соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей, що опинились у складних життєвих обставинах. Корисні знання здобудуть практики щодо особливостей соціально-педагогічної підтримки в закладі освіти для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для спеціалістів-практиків психологічної служби, керівників закладів освіти, викладачів освітніх закладів різного рівня акредитації, широкого кола зацікавлених осіб.

УДК 37.013

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
1. СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ В ОСВІТІ. ЦІЛІ ТА ПРОВІДНІ ФУНКЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ	5
1.1. Нормативно-правове підґрунтя посади соціального педагога в освіті.....	5
1.2. Функції та напрями роботи соціального педагога.....	12
1.3. Вимоги до організації робочого простору фахівця психологічної служби.....	21
1.4. Міжвідомча взаємодія соціального педагога закладу освіти з питань соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу.....	24
2. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЩО ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ, У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА.....	29
2.1. Нормативно-правове забезпечення роботи соціального педагога закладу освіти із сім'ями, що опинились у складних життєвих обставинах.....	29
2.2. Визначення поняття «складні життєві обставини». Ознаки сім'ї, що опинилась у складних життєвих обставинах.....	32
2.3. Сутність соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей, що опинились у складних життєвих обставинах.....	38
2.4. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми із сімей, що опинились у складних життєвих обставинах.....	44
3. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.....	55
3.1. Державні форми сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.....	55
3.2. Аспекти роботи соціального педагога закладу освіти з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування..	59
3.3. Термінологічний словник до теми.....	65
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	80

ПЕРЕДМОВА

Соціальний педагог та соціальний працівник. У чому різниця, які функції хто виконує, які вимоги до посади одного та іншого? Ці питання неодноразово виникають, коли фахівець починає працювати в закладі освіти, а іноді навіть абітурієнти, обираючи свій професійний шлях, до кінця не усвідомлюють, у чому тут суттєва різниця. «Соціальний працівник» – категорія професій, які належать до повноважень Міністерства соціальної політики України, він надає «соціальні послуги», входить до переліку посад установ соціального захисту населення. Категорія професії «соціальний педагог» належить до повноважень Міністерства освіти і науки України. Соціальний педагог здійснює «соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, колективу та мікрогруп, осіб, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставинах» [16].

Ще одне питання, яке виникає вже протягом виконання функціональних обов'язків: де є та межа, де потрібно відокремити функції практичного психолога закладу освіти від функцій соціального педагога, особливо в ситуації, у якій одна людина, як нам це трапляється зазвичай, суміщає ці посади. Безумовно, ці професії взаємопов'язані, але все ж таки соціальна педагогіка має свої особливості, вона посідає певне місце між психологією та соціологією, є посередником між цими науками. Соціальні педагоги закладу освіти й досі перебувають в очікуванні чіткого розмежування їхньої нормативної документації, повноважень та обов'язків від документації, повноважень та обов'язків практичних психологів.

Слід зауважити, що ці дві посади в закладі освіти доповнюють одна іншу, але ні в якому разі не замінюють. У кожної з них є свої компетентності, які обумовлені функціями, обов'язками, завданнями та напрямками роботи.

Саме відсутність чіткого розмежування функцій, завдань, напрямів роботи для соціальних педагогів обумовило мету написання цього посібника. Розбираючись із цими питаннями, ми намагалися надати практичне бачення професії «соціальний педагог» в освіті, його функцій, повноважень, завдань з

урахуванням сучасних реалій та відповідно до нормативної бази з окресленої проблематики.

Сподіваємось, що представлені інформаційні матеріали будуть у пригоді соціальним педагогам та адміністрації закладів освіти, викладачам закладів післядипломної освіти та викладачам кафедр соціальної роботи, практичної психології, дадуть бачення важливої ролі соціального педагога закладу освіти у створенні ефективної взаємодії в системі «особистість – суспільство».

1. СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ В ОСВІТІ. ЦІЛІ ТА ПРОВІДНІ ФУНКЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Нормативно-правове підґрунтя посади соціального педагога в освіті

Посада «соціальний педагог» включена до переліку посад педагогічних працівників постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 963, а у 2002 році – до кваліфікаційного переліку спеціальностей України.

✓ *Національний класифікатор України.*

Станом на сьогодні відповідно до Національного класифікатора професій (наказ Держспоживстандарту України 28.07.2010 № 327), професійна назва роботи зазначена як «педагог соціальний» (код КП 2340. Код ЗКППТР 24314 (загальносоюзний класифікатор професій, посад та тарифних розрядів) «перекочував» у наявний український класифікатор професій з попереднього класифікатора, який був ще за часів Радянського Союзу. Водночас у профільних освітянських документах найчастіше така посада значиться як «соціальний педагог». І ця перестановка зроблена роботодавцем не зі своєї волі, а через законодавчу недбалість. У такому випадку краще в штатному розписі (трудовій книжці) указувати назву посади відповідно до нормативних актів, на підставі яких працівник має право на певні пільги (пільгова пенсія, умови атестації, додаткова відпустка тощо).

Для кожної посади (професії) у графі класифікатора професій «Випуск ДКХП» указана цифра, яка означає номер випуску ДКХП (Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників), у якому наведено кваліфікаційну характеристику до певної професії. Вона містить опис обов'язків, необхідних знань, вимог щодо освіти та досвіду роботи. Ця інформація стає в пригоді під час розроблення посадових (робочих) інструкцій для певних посад (професій). Характеристики зібрані в довіднику, що складається з випусків. Кожен випуск присвячений певній сфері діяльності. Шифр 80 означає, що до професії «педагог соціальний» ми

використовуємо випуск ДКХП 80 «Соціальні послуги», затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 29.03.2017 № 518.

✓ *Підготовка здобувачів освіти за спеціальністю «соціальний педагог».*

У постанові Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» напрям підготовки 6.010106 «соціальна педагогіка» зазначено в галузі знань 0101 «Педагогічна освіта». Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» визначила спеціальність «соціальна педагогіка» рівня спеціаліста за кодом 7.01010601, рівень магістра за кодом 8.01010601 у галузі знань «Педагогічна освіта». Обидва документи втратили чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. Зараз у закладах вищої освіти ще відбувається навчання фахівців за освітньою програмою цього напрямку підготовки.

Водночас у тексті постанови 2015 р. № 266 ми вже не бачимо цієї спеціальності, а шифр галузі 23 вже має назву «соціальна робота» (варіант 2006 року – шифр 1301 «соціальне забезпечення»). Заклади вищої освіти здійснюють також підготовку соціальних педагогів закладів освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота», з окремою увагою до специфіки роботи в закладах освіти.

Уряд України у 2021 році гармонізував перелік галузей знань і спеціальностей вищої освіти з Міжнародною стандартною класифікацією освіти. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 7 липня 2021 р. № 762), підготовка фахівців за спеціальністю 231 «соціальна робота» визначена й відповідно до коду та найменуванням відповідної деталізованої галузі за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, а саме: 0921 Care of the elderly and of disabled adults (догляд за людьми похилого віку та

дорослими з інвалідністю); 0922 Child care and youth services (послуги з догляду за дітьми та молоддю); 0923 Social work and counselling (соціальна робота та консультування). Відтепер заклади вищої освіти зазначатимуть у додатках до дипломів спеціальності за українським переліком та їхні міжнародні відповідники за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

✓ *Професійний стандарт.*

Державним документом, яким затверджуються в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій, є професійний стандарт. Цим документом визначаються назва професії, посади, місце професії, умови праці, організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників відповідної спеціальності тощо. Цей документ буде слугувати певним орієнтиром для підготовки соціальних педагогів у закладах вищої освіти та в подальшому в професійній діяльності визначати загальні компетентності та трудові функції. Нині триває процес підготовки професійного стандарту соціального педагога, який суттєво визначить диференціацію посад «соціальний педагог» та «практичний психолог», «соціальний педагог» та «соціальний працівник», як наприклад, прийняття профстандарту «Практичний психолог закладу освіти» та «Практичний психолог (соціальна сфера)» дозволило побачити певні відмінності в їхніх трудових функціях.

✓ *Закон України «Про освіту» (2017).*

Відповідно до ст. 76 Закону України «Про освіту» соціальні педагоги та практичні психологи входять до складу психологічної служби. Психологічне забезпечення освітнього процесу в закладах освіти здійснюють практичні психологи, соціально-педагогічний патронаж у системі освіти здійснюється соціальними педагогами. За своїм статусом практичні психологи та соціальні педагоги закладів освіти належать до педагогічних працівників [23], тому всі

права, обов'язки, вимоги, соціальні гарантії педагогічного працівника системи освіти зберігаються за соціальним педагогом закладу освіти.

✓ *«Положення про психологічну службу у системі освіти України» (наказ МОН України від 22.05.2018 № 509).*

Це положення є правовою та організаційно-методичною основою роботи для соціального педагога.

Які ж правові аспекти для роботи соціального педагога закладу освіти наявні в цьому положенні. По-перше, це структура психологічної служби системи освіти. По-друге, про те, що соціальний педагог підпорядковується керівнику (директору) закладу освіти й установи з усіх питань діяльності. По-третє, прописані основні завдання, принципи та функції психологічної служби.

У розділі III, пункт 5 мова йде про робочий час і маємо відповідь на актуальний запит, з яким часто звертаються фахівці: «Практичний психолог та соціальний педагог здійснюють діяльність як у закладі освіти (психологічна просвіта, діагностична, консультативна, освітня діяльність, обробка результатів досліджень тощо), так і за його межами (підготовка до проведення заходів, оформлення робочої документації, планування, звітність, робота у навчально-методичних та наукових центрах, громадських організаціях тощо)» [16]. Також у цьому розділі йде мова про «окремі робочі та навчальні приміщення (кабінети) для групової та індивідуальної роботи, що забезпечуються необхідними технічними засобами, канцелярським приладдям, навчально-методичними матеріалами тощо».

Окрему увагу слід приділити вивченню обов'язків та прав працівників психологічної служби, які в цьому положенні детально викладені.

✓ *Наказ МОН України від 28.12.2006 № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України».*

Саме цим наказом повинна керуватися адміністрація закладів освіти, визначаючи посадові обов'язки соціального педагога. Цим наказом

затверджено також кваліфікаційні характеристики соціального педагога освітнього закладу системи Міністерства освіти і науки України. Також у документі надана: орієнтовна таблиця тимчасових нормативів часу на основні види роботи; зразки планів, журналів, графіку роботи, соціального паспорту класу, облікову картку сім'ї дитини щодо якої здійснюється соціальний супровід, акт обстеження матеріально-побутових умов проживання дитини. Корисним у роботі стане й надана таблиця з переліком суб'єктів соціально-педагогічної діяльності мікрорайону, з якими соціальний педагог може взаємодіяти.

✓ *Наказ МОН України від 06.12.2010 № 1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти» (зі змінами 2018 року).*

Відповідно до цього документа розрахунок ставки соціального педагога визначається з урахуванням кількості учнів та типу місцевості (табл. 1).

Таблиця 1

Штатні нормативи

У школах сіл та селищ:		У школах міст:	
при кількості до 99 учнів	0,25 ст.	при кількості до 499 учнів	0,5 ст.
при кількості 100 й більше учнів	0,5 ст.	при кількості 500 і більше учнів	0,75 ст.
при кількості 200 й більше учнів	0,75 ст.	при кількості 700 учнів	1 ст.
при кількості 300 учнів	1 ст.		

Потрібно звернути увагу на окремі моменти наказу:

- штатні нормативи закладів загальної середньої освіти поширюються на всі типи закладів загальної середньої освіти, зокрема опорні заклади загальної середньої освіти та їхні філії, крім шкіл-інтернатів усіх типів, спеціальних, санаторних шкіл, шкіл соціальної реабілітації та вечірніх (змінних) шкіл та визначають максимальну кількість посад (штатних одиниць);

- при визначенні штатного розпису школи кількість учнів шестирічного віку, навчання яких організовано в закладі дошкільної освіти, не враховується;

- до школи з єдиним штатним розписом належить й опорна школа з її філіями, при формуванні штатного розпису якої враховується також кількість учнів (класів тощо) її філій [21].

✓ *Лист МОН України від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України».*

Безумовно, у роботі соціальному педагога стануть у пригоді зразки таких документів:

- додаток 8. Річний план роботи соціального педагога;
- додаток 9. Журнал соціального педагога;
- додаток 10. Протокол індивідуального соціально-педагогічного вивчення;
- додаток 11. Протокол групового соціально-педагогічного вивчення;
- додаток 12. Протокол індивідуальної соціально-педагогічної консультації;
- додаток 13. Облік проведення занять;
- додаток 14. Соціальний паспорт закладу освіти на навчальний рік;
- додаток 15. Графік роботи соціального педагога.

І тут ми спостерігаємо незбіги зразків річного плану в зазначеному документі порівняно з наказом МОН України від 28.12.2006 № 864, а саме: у наказі розділи річного плану пропонується вести за функціями діяльності роботи з дітьми (діагностичні, прогностичні, консультативні, захисні, профілактичні, соціально-перетворювальні, організаційні), а відповідно до листа МОН України від 24.07.2019 № 1/9-477 – за напрямом діяльності (діагностика, профілактика, навчальна діяльність, консультування, зв'язки з

громадськістю, просвіта). Ураховуючи той факт, що наказ МОН № 864 набув чинності у 2006 році, до прийняття нового Положення про психологічну службу, то пропозиції в листі МОН України 2019 року можна вважати більш доречними. У будь-якому разі «форма річного плану роботи соціального педагога може бути змінена, але напрями мають відповідати поданому зразку відповідно до Положення про психологічну службу у системі освіти України (наказ Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2018 № 509, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 липня 2018 за № 885/32337) та спиратися на циклограми, діагностичні мінімуми в діяльності працівників психологічної служби» [2; 27].

Цінність соціально-педагогічної роботи в освіті як професійної діяльності виявляє її комплексний характер, гуманістичну природу й сутність. Унормування правових засад діяльності соціального педагога дозволяє чіткіше визначати, доповнювати цілі, завдання і зміст цієї роботи в нашому суспільстві.

Діяльність соціального педагога базується як на сталих нормативних стандартах, про які ми зазначали вище, так і під впливом правових змін, що відбуваються в мінливому суспільстві. Наприклад, постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах», безумовно, вимагає вивчення та відображення в діяльності психологічної служби певних відповідних завдань, тому знання основ юриспруденції та постійне їх оновлення дуже важливі в роботі кожного спеціаліста, зокрема й соціального педагога.

1.2. Функції та напрями роботи соціального педагога.

На відміну від діяльності вчителя, у роботі соціального педагога першорядну роль відіграє не навчальна, а виховна функція, функція соціальної допомоги й захисту. Основне призначення соціального педагога – бути посередником між особистістю і мікросередовищем, різними

соціальними інститутами в розв'язанні її нагальних проблем і задоволенні назрілих потреб.

Положення про психологічну службу в системі освіти України (2018, розділ III) визначило загальні завдання, принципи, функції та напрями діяльності психологічної служби системи освіти, але певні особливості між напрямками та функціями діяльності практичного психолога та соціального педагога є.

Орієнтиром для розгляду функцій саме фахівців соціально-педагогічної роботи є наказ МОН України від 28.12.2006 № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України». Відповідно до тексту наказу можна визначити такі *функції соціального педагога* (див. рис. 1):

Рис. 1. Функції роботи соціального педагога

Розглянемо деякі аспекти кожної функції роботи.

Діагностична функція. Що й кого має діагностувати соціальний педагог і за яким інструментарієм. Що є об'єктом діагностики соціального педагога, який «соціальний діагноз» для покращення «соціального здоров'я» особистості йому потрібен.

Особистість дитини саме в системі взаємодії з соціальним середовищем, яке впливає на розвиток цієї дитини, є *об'єктом діагностики* для соціального педагога. За допомогою соціально-педагогічної діагностики

фахівець визначає індивідуально-психологічні характеристики особистості, які пов'язані з її соціальними взаємодіями, виховний вплив та потенціал соціуму, у якому ця особистість перебуває.

Соціальний педагог у професійній діяльності користується різноманітними видами діагностики, пристосовуючи їх до своїх завдань. Як уже наголошувалося, він є міждисциплінарним фахівцем і має володіти методами соціологічного, педагогічного, психологічного й частково медичного дослідження (мається на увазі аналіз медичних документів, які є у відкритому доступі).

За методикою проведення соціально-педагогічна діагностика соціального педагога має багато спільного з діагностикою практичного психолога, але соціальний педагог не надає «психологічного висновку» щодо індивідуальних пізнавальних, поведінкових, вольових або інших процесів дитини, він виявляє індивідуальні психодіагностичні ознаки, які в подальшому можуть стати чинниками ризикованої поведінки особистості в соціумі. Соціальний педагог не має права поширювати інформацію, отриману в процесі діагностичної діяльності, окрім випадків, коли є потреба в залученні інших фахівців до вирішення проблеми (за згодою батьків) або є загроза життю конкретної людини.

Арсенал діагностичного інструментарію досить різноманітний, тому неможливо дати конкретні поради щодо застосування певних діагностичних методик, навіть для типових ситуацій. Головне, чого повинен дотримуватися соціальний педагог у діагностичному напрямі, – застосовувати комплексне дослідження при виявленні певної проблеми, сукупність різних методів (як мінімум трьох).

Методи, які найбільш часто використовує соціальний педагог у соціально-педагогічній діагностиці, надані на рис. 2.

До методів власне соціальної педагогіки належать: соціально-педагогічний паспорт, соціально-педагогічний експеримент, соціально-

педагогічне обстеження рівня життя, соціально-педагогічний моніторинг, аналіз документів, біографічний метод.

соціологічні	психологічні	педагогічні
<ul style="list-style-type: none"> • анкетування • інтерв'ю • соціальна статистика • експертна оцінка 	<ul style="list-style-type: none"> • особистісні опитувальники • тести • лабораторні експерименти • проєктувальні методики • соціометрія 	<ul style="list-style-type: none"> • спостереження • бесіда • педагогічна характеристика дитини • узагальнення досвіду • педагогічний консіліум • ситуації вільної діяльності • природний експеримент

Рис. 2. Методи діагностики в роботі соціального педагога

Результати діагностики дозволяють перейти до відбору відповідних технологій соціально-педагогічної роботи. Слід нагадати, що відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується у навчальних закладах Міністерства освіти і науки України» від 20.04.2001 № 330, працівники психологічної служби повинні подавати на експертизу психологічний та соціологічний інструментарій, що застосовується в роботі або використовувати матеріал, затверджений відповідними установами.

Прогностичну функцію можна визначити як діяльність, спрямовану на оптимальний вибір ідеальних і реальних цілей роботи. Прогностична функція – це програмування та прогнозування розвитку подій, процесів впливу на об'єкт соціально-педагогічної роботи, вироблення певної стратегії подальшого розвитку соціальної поведінки особистості.

Прогностичні вміння соціального педагога передбачають чітку уяву щодо результатів своєї професійної діяльності. Як це відбувається. Перед тим як планувати діяльність, фахівець аналізує соціально-педагогічну ситуацію, яка оточує особистість і прогнозує імовірний вплив на цю особистість процесу виховання та навчання: як має відбуватися діяльність усіх суб'єктів соціальної взаємодії для найкращого результату як для дитини, так і для мікросередовища, у якому ця дитина перебуває. На підставі прогностичних планів визначаються перспективи подальшої роботи, а саме: якими методами, формами роботи розвивати цю взаємодію.

Консультативна функція. У професійній діяльності соціального педагога консультування є одним з провідних напрямів. Проведення консультацій вимагає від фахівця розуміння проблеми особистості, вивчення і діагностування рівня її проблем, надання соціальної підтримки.

Соціально-педагогічне консультування має кілька напрямів, зокрема: соціально-інформаційний, соціально-правовий, соціально-психологічний, соціально-профілактичний.

Соціально-інформаційне консультування передбачає надання інформації з питань соціального захисту, соціальної допомоги й соціальної підтримки, а також діяльності соціально-педагогічних служб і спектра їхніх послуг.

Соціально-правове консультування містить роз'яснення прав і сприяння в реалізації правових гарантій різних категорій дітей та молоді; соціальне виховання; ознайомлення з нормативними міжнародними державними документами, які забезпечують розвиток особистості, рівень освіти, вибір професії тощо.

Соціально-психологічне консультування спрямовано на надання реабілітаційних послуг з відновлення психологічного, морального, емоційного стану здоров'я дітей, молоді, дорослих; створення сприятливого мікроклімату в сім'ї та мікросоціумі, у яких розвивається дитина, усунення

негативних впливів, труднощів у стосунках з тими, хто поряд; допомогу в професійному й особистісному самовизначенні.

Соціально-профілактичне консультування передбачає виявлення психолого-педагогічних факторів, які зумовлюють відхилення в соціальному розвитку дітей і підлітків; надання учасникам освітнього процесу інформації про можливі наслідки асоціальних дій; подолання педагогічних помилок і конфліктних ситуацій, що породжують дитячу безпритульність і занедбаність, забезпечення розвитку й виховання дітей у сім'ях груп ризику; організацію заходів із забезпечення програми позитивної життєдіяльності особистості [6].

Захисна функція в професійній діяльності соціального педагога пов'язана з тим, що соціальний педагог виступає посередником між дитиною, сім'єю, школою та державою у вирішенні багатьох питань, зокрема в питанні соціального захисту прав дитини в різноманітних інстанціях (службі в справах дітей, поліції, суді тощо) та участі заходах (профілактичні рейди, засідання міждисциплінарної команди, координаційної ради тощо).

Згідно зі ст. 65 Цивільного процесуального кодексу України «учасниками судового процесу, крім учасників справи та їхніх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст». Виходячи з правової норми, треба зазначити наявність грубої помилки, коли фахівець психологічної служби закладу освіти адвокатується керівником закладу освіти на підставі клопотання адвокатів або клопотання захисту для суду до участі в розгляді справи неповнолітньої дитини як представник (або захисник інтересів) неповнолітньої особи. Цю функцію виконують тільки батьки або законні представники дитини.

Крім того, треба зазначити, що фахівці психологічної служби, зокрема соціальний педагог, який має фахову освіту за спеціальністю «психолог», як і практичні психологи закладу освіти, не можуть бути учасниками судового процесу як експерти та робити психодіагностичні висновки щодо

неповнолітньої особи, оскільки робота фахівців психологічної служби закладу освіти є конфіденційною з дитиною та вимагає використання інструментарію, який рекомендований Міністерством освіти і науки України (пункти 2, 7 III Розділу Положення про психологічну службу у системі освіти України), а не Міністерства юстиції України. За своїм статусом практичні психологи закладів освіти належать до педагогічних працівників (частина 3 статті 76 Закону України «Про освіту») і не мають виконувати професійних функцій, зазначених у профільних нормативних документах Міністерства юстиції України.

Виступати в ролі експерта згідно зі ст. 9, ст. 10. II розділу Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче за спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності та перебувають у Державному Реєстрі судових експертів.

Під час кримінального впровадження згідно із ч. 1 ст. 226, ч. 1 ст. 491 та ч. 1 ст. 499 Кримінально-процесуального кодексу України допит неповнолітньої особи за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника, крім захисника та законного представника, здійснюється в присутності *педагога чи психолога*. Треба зазначити, якщо соціальний педагог не має фахової освіти психолога, то брати участь у допиті (або під час кримінального впровадження) у ролі психолога – не має права, у ролі соціального педагога – якщо таке зазначено в клопотанні адвоката або клопотанні захисту.

Отже, виконання *захисної функції* вимагає від фахівця певних професійних знань, умінь та навичок, а саме:

- знати та впроваджувати державну політику, спрямовану на захист дітей в усіх сферах їхньої життєдіяльності;
- уміти використовувати всі реальні можливості законодавчої бази щодо захисту прав дитини в освітньому середовищі;

- орієнтуватись у функціональному призначенні установ, організацій та закладів, діяльність яких спрямована на захист прав дітей та забезпечення їхніх законних інтересів;
- знати механізми захисту прав дітей;
- підвищувати рівень правових знань як особистих, так і учасників освітнього процесу.

Профілактична функція спрямована на попередження негативних явищ, життєвих криз, подолання труднощів соціальної адаптації та соціального розвитку особистості та мікрогрупи. Профілактичну роботу соціального педагога можна поділити на три складники: *загальний, спеціальний та індивідуальний рівні*.

На загальному рівні фахівець планує заходи, спрямовані на вирішення соціального замовлення: соціальних проблем сучасності, актуальних питань світового суспільства тощо. Реалізація профілактичної роботи проводиться у форматі комплексних профілактичних програм, кампаній, міжвідомчої взаємодії мережі установ. Наприклад, плануються кожного року заходи в межах Усеукраїнської акції «16 днів проти насильства» або соціальні акції до Міжнародного дня поширення інформації про аутизм.

Спеціальний рівень полягає в цілеспрямованому впливі на негативні фактори або актуальні проблеми конкретного освітнього закладу. Профілактика здійснюється у форматі спеціальних програм, заходів, окремих дій у межах освітньої організації. Наприклад, акції «Перерва без гаджетів» з метою обладнання простору для відпочинку або «Екологічні окуляри» з метою формування дбайливого ставлення до природи.

Індивідуальний рівень – це комплекс заходів, спрямованих на окрему особистість або мікрогрупу, поведінка якої має ознаки девіантної та делінквентної поведінки з метою попередження злочинів та інших асоціальних проявів. Останнім часом поширюється проблема, з якою стикаються педагоги, це проблема важковиховуваності, яка є передумовою делінквентної поведінки. Термін «важковиховуваний» характеризує дітей з

негативним ставленням до навчання та норм моральної поведінки. Найбільш характерними проявами важковиховуваності дітей є ледарство, схильність до безцільного проведення часу, безвідповідальність, неорганізованість, неуважність, емоційна нестійкість, слабка спроможність до опору негативному впливу інших [30].

Соціальна профілактика на індивідуальному рівні спрямовується на подолання чинників, що сприяють учиненню протиправної поведінки та розвиток активності таких дітей на соціально-корисні цілі.

Сутність *соціально-перетворювальної функції* виявляється у виробленні обґрунтованих прогнозів щодо розвитку особистості, насамперед у соціальному та професійному визначені. Особливості цієї функції в тому, що вона не може не враховувати об'єктивних та суб'єктивних соціальних чинників. Об'єктивні чинники – це умови людської життєдіяльності: соціальна структура суспільства, політичний лад, конкретні умови життя і реальна поведінка суб'єкта в цих умовах. Суб'єктивні соціальні чинники – мотиви, прагнення, інтереси, цінність орієнтації, різноманітні уявлення, громадська думка тощо. Аналіз чинників надає фахівцю важливу інформацію про світ окремої дитини, конкретної спільноти (шкільного колективу, класу тощо).

Відповідно до цих чинників соціальний педагог здійснює соціально-педагогічний патронаж соціально-незахищених категорій дітей, організовує соціальну допомогу сім'ям, які потрапили в складні життєві обставини (далі – СЖО).

Організаційна функція займає достатньо велику частину роботи, але й має вагомий міру відповідальності в результативності роботи всього освітнього закладу. Це складання планів та звітів; оформлення документації; збір даних щодо літнього оздоровлення учнів; оновлення соціальних паспортів класів та школи; складання списків на отримання різних видів матеріальної та гуманітарної допомоги; виявлення дітей, які не стали до

занять і які пропускають навчання без поважних причин; координаційна діяльність із закладами соціального спрямування і соціальними інститутами.

Виконання професійних функцій у межах посадових обов'язків потребує від соціального педагога безперервного вдосконалення, саморозвитку та самоосвіти, постійного підвищення компетентностей, загальної ерудиції, спеціальних знань. На жаль, поки що не можна сказати, що професійна діяльність соціальних педагогів в освіті досягла значних результатів та достатнього рівня, і тому є певні суб'єктивні та об'єктивні причини, але допомогти дитині знайти себе в соціумі, почувати себе захищеною в суспільному оточенні, компенсувати соціальне неблагополуччя цікавою справою, знайти друзів та однодумців – це головний успіх у роботі соціального педагога, і кожен фахівець цього прагне.

1.3. Вимоги до організації робочого простору фахівця психологічної служби

Організація комфортного простору та гідне матеріально-технічне забезпечення робочого простору, безумовно, впливає на ефективність та якість роботи психолога або соціального педагога.

Робоче місце – це закріплена за окремим працівником просторова зона, оснащена засобами праці, необхідними для виконання певної роботи.

Організація робочого місця – це система заходів щодо його спеціалізації, оснащення необхідними засобами й предметами праці, їхнього розміщення на робочому місці, його зовнішнього оформлення і створення належних умов праці.

Вимоги до організації робочого простору фахівця психологічної служби визначені в наказі МОН України від 19.10.2001 № 691 «Про затвердження Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти». Відповідно до положення він називається «психологічним кабінетом» і вимоги до його розташування, обладнання, оформлення та

ведення документації є обов'язковими для навчальних закладів незалежно від форм власності [15].

Психологічний кабінет повинен мати 2 приміщення: робочий кабінет соціального педагога площею не менше 12 кв. м. та навчальний психологічний кабінет. Робочий та навчальний кабінети знаходяться поруч з відповідними табличками з назвами.

Робочий кабінет призначений для проведення індивідуальної психодіагностичної, корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи; індивідуальної консультаційної роботи з учнями (дітьми), педагогічними працівниками, батьками, а також для підготовки до занять, тренінгів, виступів; обробки результатів психологічних обстежень та оформлення висновків і рекомендацій. Навчальний психологічний кабінет призначений для проведення занять з дітьми та учнями (навчальні курси, факультативні заняття, психологічні гуртки, практикуми, тренінги); групової діагностичної, розвивальної та психокорекційної роботи з учнями (дітьми), психологічної просвіти педагогічних працівників, батьків; систематичного підвищення рівня психологічної культури всіх учасників освітнього процесу [15].

У положенні також визначаються вимоги щодо оформлення на відповідність санітарно-гігієнічним, технічним нормам (освітленості, температури, вологості, швидкості руху повітря) та естетичним вимогам. Окремий розділ положення прописаний під рекомендації щодо матеріально-технічного оснащення психологічного кабінету.

Завідування психологічним кабінетом покладається керівником освітнього закладу на практичного психолога (соціального педагога). За завідування психологічним кабінетом здійснюється доплата згідно із законодавством України [15]. Децентралізація в управлінні освітою, розширення прав і можливостей об'єднаних територіальних громад щодо впливу на освітній процес дозволяє нині фінансово виконати ці пункти положення.

Вимоги щодо правил безпечної роботи в робочому кабінеті / місці мають бути прописані в інструкції з охорони праці соціального педагога, яка розробляється в конкретному закладі освіти та її підписує працівник особисто після ознайомлення.

Щорічно станом на 01 червня збираються та аналізуються статистичні показники щодо стану забезпеченості матеріально-технічних умов (окремі кабінети, обладнання, науково-методична база) для організації діяльності працівників психологічної служби закладів освіти в кожній області.

За узагальненими даними, що були надані обласними навчально-методичними центрами / кабінетами / лабораторіями психологічної служби в системі освіти у 2020/2021 навчальному році, забезпеченість кабінетами практичних психологів закладів освіти України становить: мають окремий кабінет 54,2 %, суміщені приміщення – 42,3 %, відсутній кабінет у 3,5 %. Забезпеченість кабінетами соціальних педагогів закладів освіти України становить: мають окремий кабінет 38,4 %, суміщені приміщення – 57,8 %, відсутній кабінет у 3,8 % [25].

Зазначимо, що показник забезпеченості кабінетами соціальних педагогів у Луганській області нижчий ніж середній по всій країні: окреме приміщення мають лише 36 %, суміщене – 54 %, немає кабінету в 8 % осіб.

У сучасних реаліях дистанційної роботи та епідемічної небезпеки всім педагогічним працівникам потрібне забезпечення інтернетом та комп'ютерною технікою. Закладам освіти було рекомендовано налагодити можливість надавати знання та спілкуватись із учасниками освітнього процесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Ситуація з комп'ютерною технікою у фахівців психологічної служби є доволі несприятливою. За наведеними даними результатів 2020–2021 н. р., лише 185 практичних психологів та соціальних педагогів (44,2 %) у Луганській області мають власний персональний комп'ютер (ПК) у закладі освіти на робочому місці. Майже 7 % фахівців узагалі не мають доступу до ПК в

закладі освіти. Решта спеціалістів користується ПК разом з іншими педагогами.

З метою підвищення психологічної культури учасників освітнього процесу МОН України радило активно використовувати ресурси інтернету задля отримання інформації (із застосуванням інтерактивних форм). Практичний психолог / соціальний педагог мають змогу отримувати інформацію, активно спілкуватись із колегами, учителями, здобувачами освіти та батьками через створення на сайті закладу освіти сторінки «Кабінет психолога / соціального педагога». Запровадження віртуального «Кабінету психолога / соціального педагога» допоможе підвищити ефективність процесу навчання, активізувати пізнавальну діяльність учасників освітнього процесу, підвищити рівень професійної майстерності педагогів, виявити рівень психолого-педагогічної компетентності батьків, створити активну систему підтримки сімейного виховання через використання інформаційно-комп'ютерних технологій, участь батьків в освітньому процесі закладу освіти тощо. Усі ці важливі моменти неможливо виконати без наявності відповідного матеріально-технічного забезпечення робочого простору.

1.4. Міжвідомча взаємодія соціального педагога закладу освіти з питань соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу

Ефективність сучасної соціально-педагогічної підтримки зумовлюється інтеграцією зусиль, засобів і можливостей різних державних організацій на всіх рівнях. Працівники психологічної служби закладів освіти (практичні психологи та соціальні педагоги) не можуть самостійно вирішувати коло взаємопов'язаних проблем у процесі соціально-педагогічного супроводу дітей та їхніх родин. Спільна взаємодія державних організацій соціального спрямування та закладів освіти щодо надання соціально-педагогічної підтримки створює найбільш оптимальні умови для задоволення потреб чи допомоги дитині та її родині у вирішенні соціальних проблем.

✓ Згідно з п. 18 Положення про психологічну службу освіти України «соціальний педагог закладу та/або установи освіти, сприяє:

– взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їхньої адаптації до умов соціального середовища, забезпечує в правоохоронних і судових органах тощо».

✓ Згідно з п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 01.06.2021 р. № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах», заклад освіти є «суб'єктом виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. До цих суб'єктів також відносяться: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, інші заклади та установи, зокрема структурні підрозділи районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення), сільських, селищних рад з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі тощо, служби у справах дітей, центри соціальних служб, фахівці із соціальної роботи або інші надавачі соціальних послуг, органи Національної поліції, територіальні органи ДСНС та підпорядковані підрозділи, спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги, регіональні та місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, бюро правової допомоги, суди, органи прокуратури, уповноважені органи з питань пробації, інші загальні та спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі».

✓ Пунктом 26 постанови КМУ від 01.06.2021 р. № 585 зазначено, що «особливості допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, закладами освіти полягають у:

– ідентифікації проявів, які можуть бути підставами для підозри в наявності випадку булінгу (цькування) учасника освітнього процесу, ознак булінгу

- (цькування), виявлення його випадків, здійсненні невідкладних заходів для припинення небезпечного впливу та організації діяльності комісії з розгляду випадку булінгу (цькування) у порядку, затвердженому МОН;
- невідкладному з'ясуванні у строк, що не перевищує однієї доби, причин відсутності дитини без завчасного попередження на заняттях / уроках відповідно до їх розкладу у закладі освіти, до якого вона зарахована для здобуття дошкільної, початкової, базової середньої або профільної середньої освіти;
  - інформуванні, зокрема за допомогою телефонного зв'язку, про дитину, яка не з'явилася на заняттях / уроках відповідно до їх розкладу у закладі освіти, до якого вона зарахована для здобуття дошкільної, початкової, базової середньої або профільної середньої освіти, представника служби у справах дітей за місцем її проживання (перебування) та органів Національної поліції у разі неможливості з'ясувати причини відсутності такої дитини на заняттях / уроках протягом трьох робочих днів;
  - організації інформаційно-просвітницьких заходів для учасників освітнього процесу з питань запобігання, протидії негативним наслідкам жорстокого поводження з дітьми, залишення дитини в небезпеці;
  - організації соціально-психологічного супроводу дітей, які постраждали від жорстокого поводження, та їх законних представників, якщо вони не є кривдниками дітей».

✓ Згідно з 5 розділом наказу МОН України «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» від 08.06.2018 № 609 «основні функції соціального педагога, учасника Команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами (далі – ООП):

- інформування дитини з ООП та її батьків про мережу закладів позашкільної освіти, залучення дитини до участі в гуртках, секціях з урахуванням її можливостей;

- надання рекомендацій учасникам освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків, формування позитивного мікроклімату в дитячому колективі, подолання особистісних, міжособистісних конфліктів;
- захист прав дитини з ООП, за відповідним дорученням представлення її інтересів у відповідних органах та службах» [20].

Отже, соціальний педагог закладу освіти в процесі практичної роботи із сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах, відповідно до законодавчої бази повинен взаємодіяти з вищезазначеними установами, володіти визначеною термінологією та чітко відокремлювати свої кордони компетенції від кордонів функціональних обов'язків соціальних служб, установ та інших відомств.

Для соціального педагога надзвичайно важливо налагодити зв'язок із цими установами, знати структуру й коло обов'язків адміністративних органів, їхнє місцезнаходження і телефони. У налагодженій співпраці можна надати дійсно ефективну допомогу дітям, батькам та особам, що їх замінюють з питань опіки та піклування, працевлаштування, лікування, відпочинку, матеріальної допомоги, психокорекції, патронаж, забезпечення житлом, посібниками, пенсіями та іншими видами соціальної допомоги. Від того, наскільки ефективно соціальний педагог зуміє залучити до своєї роботи представників органів виконавчої влади та громадських організацій, залежить вирішення питань добробуту кожної конкретної сім'ї, з якою він працює.

Межі взаємодії та кола питань, які може вирішувати соціальний педагог закладу освіти під час міжвідомчої взаємодії:

- організація та проведення консультацій з питань прав та обов'язків, наявних пілг та допомог, запровадження можливих варіантів вирішення проблем учасників освітнього процесу;
- забезпечення соціальної допомоги й підтримки з використанням усієї сукупності наявних правових можливостей та коштів;

- посередництво у встановленні зв'язків і контактів членів сім'ї та фахівців інших закладів / установ (психологів, соціальних працівників, лікарів, юристів, представників органів влади та громадськості тощо);
- оформлення ощадних вкладів, вирішення питання щодо використання та збереження майна і цінних паперів здобувачів освіти – дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування;
- представництво закладу освіти в судових та адміністративних інстанціях.

При цьому соціальний педагог самостійно визначає завдання, форми, методи соціально-педагогічної роботи, способи вирішення особистих і соціальних проблем, заходи соціального захисту та соціальної допомоги, реалізації прав і свобод громадян.

2. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЩО ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ, У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

2.1. Нормативно-правове забезпечення роботи соціального педагога закладу освіти із сім'ями, що опинились у складних життєвих обставинах

Важливу роль у соціалізації дитини, її гармонійному розвитку відіграє родина. Сучасна сім'я визнана вирішувати не тільки численні проблеми, пов'язані з повсякденною життєдіяльністю своїх членів, з народженням і вихованням дитини, підтримкою недієздатних, а й бути своєрідним психологічним укриттям для людини. Сім'я забезпечує своїм членам економічну, соціальну, психологічну та фізичну безпеку й захищеність.

Пріоритетними напрямками державної політики проголошено захист прав сім'ї та її членів, а одним зі шляхів її реалізації є соціально-педагогічна робота з родиною.

Водночас в Україні спостерігається збільшення кількості сімей, які потрапили в складні життєві обставини, тому завдання освітніх закладів полягає в тому, щоб вчасно забезпечити соціально-педагогічний патронат, надати батькам конкретну кваліфіковану допомогу у вирішенні сімейних проблем.

Діяльність соціального педагога в цьому напрямі ґрунтується на відповідній нормативній базі, на підставі низки державних законів та відомчих підзаконних актах. Крім профільних документів, що регулюють діяльність працівників психологічної служби, необхідно звернути увагу на інші документи, а саме:

- Закон України «Про охорону дитинства» (2001);
- Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001);

- Закон України «Про освіту» (2017);
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017);
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (2019);
- Закон України «Про соціальні послуги» (2019);
- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020);
- Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (зі змінами 2021);
- Закон України «Про інформацію» (зі змінами 2022);
- Сімейний кодекс України (2002);
- Цивільний кодекс України (2003);
- Указ Президента України «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» від 25.05.2020 р. № 195/2020;
- Указ Президента України «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» від 21.09.2020 р. № 398/2020;
- розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2022 рік» від 29.12.2021 р. № 1770-р;
- постанова Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 р. № 866 (зміни від 2021 року);
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22.08.2018 р. № 658;

- постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 01.06.2020 р. № 585;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про організацію надання соціальних послуг» від 01.06. 2020 р. № 587;
- постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання захисту дітей в умовах боротьби з наслідками гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 01.06.2020 р. № 586;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження» від 28.07.2021 р. № 775;
- наказ МОН України «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» від 28.12.2006 № 864;
- наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Порядку ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування» від 18.11.2008 № 4591;
- наказ МОН України «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» від 22.05.2018 № 509;
- наказ МОН України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами» від 02.10.2018 № 1047;

- наказ МОН України «Деякі питання реагування на випадки булінгу(цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» від 28.12.2019 № 1646;

- лист МОН України «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України» від 24.07.2019 № 1/9-477;

- наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження форм документів, необхідних для захисту прав дитини, яка перебуває в складних життєвих обставинах, дитини, яка залишилася без батьківського піклування, дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування» від 26.03.2021 № 151.

2.2. Визначення поняття «складні життєві обставини». Ознаки сім'ї, що опинилась у складних життєвих обставинах

Сім'я завжди була й залишається структурною одиницею суспільства. Тип сім'ї, її матеріальні та духовні цінності, функції, стосунки між подружжям, батьками та дітьми, іншими родичами, завжди були такими, яким було суспільство, і змінювалися вони так, як змінювалося суспільство, та відображали матеріальну, духовну культуру на кожному етапі свого розвитку.

Згідно зі ст. 3 Сімейного кодексу України поняття «сім'я» містить такі дефініції:

1. Сім'я є первинним та основним осередком суспільства.
2. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно.

Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.

3. Права члена сім'ї має одинока особа.

4. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [29].

Виходячи з визначеного в кодексі поняття, одразу надаємо відповідь на численні питання, які лунають від фахівців психологічної служби про визначення поняття «неповної» сім'ї. Такого поняття взагалі немає в державних документах, тому не маємо вести розмову про складання обліку чи списку таких родин. Це є певною дискримінацією сімей, де, наприклад, дитину виховує одна матір чи один батько.

Для сучасного українського суспільства сьогодні є актуальною проблема сімей, які потрапили в складну життєву ситуацію. Сучасна сім'я часто потребує допомоги та підтримки. На сучасному етапі діти із сімей, які мають певні статуси або відносяться до кризових категорій, у професійній діяльності соціального педагога називаються сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах. Соціально-педагогічна робота в них повинна бути спрямована на вирішення повсякденних сімейних проблем, зміцнення і розвиток позитивних відносин, відновлення внутрішніх ресурсів, стабілізацію досягнутих позитивних результатів у соціально-економічному становищі та реалізації соціалізувального потенціалу.

Сім'я з дітьми, що опинилась у складних життєвих обставинах, розглядається як сукупність осіб, серед яких є хоча б одна дитина віком до 18 років, що проживають разом і пов'язані спільним побутом, взаємними правами та обов'язками.

Звертаємось до визначення поняття «складні життєві обставини» в чинних державних документах.

Згідно з п. 15 ст. 1 розділу I Закону України «Про соціальні послуги» (2019) «складні життєві обставини – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа / сім'я не може подолати самотійно».

Чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини:

- а) похилий вік;
- б) часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті;
- в) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування;
- г) психічні та поведінкові розлади, зокрема внаслідок вживання психоактивних речовин;
- г) інвалідність;
- д) бездомність;
- е) безробіття;
- є) малозабезпеченість особи;
- ж) поведінкові розлади в дітей через розлучення батьків;
- з) ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків з виховання дитини;
- и) утрата соціальних зв'язків, зокрема під час перебування в місцях позбавлення волі;
- і) жорстоке поводження з дитиною;
- ї) насильство за ознакою статі;
- й) домашнє насильство;
- к) потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;
- л) шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією [26].

Згідно з підпунктом 7 пункту 2 постанови КМУ «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 01.06.2020 р. № 585 «складні життєві обставини, в яких перебуває дитина, – умови, що негативно впливають на життя дитини, стан її здоров'я та розвиток (інвалідність, тяжка хвороба, безпритульність, перебування у конфлікті із законом, залучення до найгірших форм дитячої праці, залежність від психотропних речовин, інші види залежності, жорстоке поводження, зокрема домашнє насильство, у тому числі у разі, коли кривдником є дитина, ухиляння батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків,

обставини стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо), установлені за результатами оцінювання потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах».

Згідно з підпунктом 8 пункту 2 цієї ж постанови, заклади освіти є «суб'єктами виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» [11].

У змісті наказу Міністерства соціальної політики України від 31.03.2016 за № 318 «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах», є таке визначення складних життєвих обставин: «обставини, виявлені за результатами оцінки потреб, внаслідок яких сім'ї (особи) не можуть самостійно піклуватися про особисте / сімейне життя та брати участь у суспільному житті» [12].

Складні соціально-економічні умови, у яких перебуває українське суспільство: російська агресія, економічна криза, пандемія COVID-19, політична нестабільність тощо – потребують від працівників психологічної служби здійснення психологічної профілактики в роботі з цільовими групами – учнями та їхніми батьками, які мають соціальні статуси. Вектор роботи фахівців психологічної служби освітнього закладу в цьому напрямі – це подолання різних психічних травм, постстресових станів, труднощів соціальної адаптації та інших проблем особистісного й мікросоціального характеру.

Про наявність певного статусу (СЖО) дитини / родини свідчить інформація (довідка). А наскільки родина втрачає свою функціональність під впливом (тиском) цих обставин, педагогічні працівники можуть спостерігати під час освітнього процесу, аналізуючи зміни поведінкових проявів дитини, на яку має вплив саме ситуація, у якій дитина проживає поза межами закладу, тобто родина.

Отже, саме заклад освіти може бути першим джерелом та ініціатором організації допомоги дитині, яка проживає в родині, що опинилася в складних життєвих обставинах.

Під час виконання своїх професійних обов'язків соціальні педагоги, як і всі педагогічні працівники закладів освіти, забезпечують виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у випадку встановлення або отримання інформації про наявність:

1) чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини, визначених пунктом 15 частини першої статті 1 Закону України «Про соціальні послуги», зокрема: часткова або повна втрата дитиною рухової активності, пам'яті; наявність у дитини невиліковної хвороби, хвороби, що потребує тривалого лікування, психічних та поведінкових розладів, зокрема внаслідок вживання психоактивних речовин; інвалідність; бездомність; наявність у дитини поведінкових розладів через розлучення батьків; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків з виховання дитини; утрата дитиною соціальних зв'язків; шкода, заподіяна дитині та її сім'ї пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією;

2) жорстокого поводження з дитиною, зокрема пов'язаного з:

- будь-якою формою рабства або практикою, подібною до рабства, зокрема продажем дітей та торгівлею ними, борговою залежністю, примусовою чи обов'язковою працею включно з примусовим чи обов'язковим вербуванням дітей для використання їх у збройних конфліктах;
- учиненням сексуального насильства стосовно дитини;
- використанням, вербуванням або пропонуванням дитини для зайняття проституцією, виробництва творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм, інших предметів порнографічного характеру;

- роботою, яка за характером чи умовами виконання може заподіяти шкоду фізичному або психічному здоров'ю дитини;
- використанням дитини в жебрацтві, утягненням її в жебрацтво (систематичне випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб);
- утягненням дитини в злочинну діяльність, залученням її до вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин;
- діями, що призвели до виникнення обставин, за яких дитина стала очевидцем злочину проти життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи, статевої недоторканності особи;
- діями (діями або бездіяльністю) домашнього насильства, унаслідок якого дитина постраждала або свідком (очевидцем) якого вона була;
- діями (діями або бездіяльністю) домашнього насильства, у якому дитина є кривдником;
- учиненням булінгу (цькування) стосовно дитини;
- вчиненням булінгу (цькування) дитиною.

3) загрози життю або здоров'ю дитини, зокрема пов'язаної з:

- незабезпеченням дитини належним харчуванням, необхідною медичною допомогою, відповідним для її віку доглядом;
- залишенням дитини віком до семи років або дитини в безпорадному стані (хворої, з обмеженням життєдіяльності тощо) у приміщенні, громадському або іншому місці без нагляду осіб, які досягли 14 років;
- залишенням дитини віком до десяти років більше ніж на півгодини на вулиці без відповідного для природно-кліматичних умов одягу або без дотримання відповідного для віку температурного режиму;

- залишенням дитини під наглядом осіб з наявними ознаками алкогольного чи наркотичного сп'яніння, перебування під дією психоактивних речовин, вираженого психічного розладу;
- невідкладним станом батьків дитини, що є прямою загрозою їхньому життю та здоров'ю або їхньому оточенню (*підпункти 1, 2, 3 пункту 5 постанови КМУ «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 01.06.2020 року № 585*).

2.3. Сутність соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей, що опинились у складних життєвих обставинах

Соціально-педагогічна діяльність завжди є адресною, спрямованою на конкретну дитину й на розв'язання її індивідуальних проблем, що виникають у процесі соціалізації, інтеграції в суспільство, за допомогою вивчення особистості дитини та її навколишнього середовища, розроблення індивідуальної програми допомоги дитині. Саме тому вона локальна, обмежена тим часом, протягом якого вирішується проблема дитини.

Соціально-педагогічна допомога містить три напрями: *освітній, психологічний, посередницький*.

Зміст і форми соціально-педагогічної роботи із сім'єю СЖО зумовлюються видом сім'ї; проблемами, які є в сім'ї; типом спілкування в сім'ї. Зазначені чинники вимагають добору відповідних методів, прийомів і форм соціально-педагогічного втручання.

Усі методи соціально-педагогічної діяльності можна згрупувати, беручи до уваги мету призначення:

1. Методи дослідження.
2. Методи соціального виховання.
3. Методи соціально-психологічної допомоги.

До *першої* групи методів належать спостереження (моніторинг), соціологічні методи, вивчення передового педагогічного досвіду,

моделювання, педагогічний експеримент, метод соціометрії, математичні методи: ранжування – розміщення зібраних даних у визначеній послідовності, у порядку зростання або спадання показників, визначення місця в цьому ряду кожного клієнта; шкалування – кількісний метод, який дає можливість увести цифрові показники в оцінку окремих сторін педагогічного явища, метод «дерева цілей».

Другу групу методів становлять педагогічні методи, а саме:

1. Методи формування свідомості: приклад, бесіда, диспут, розповідь, лекція та інші.

2. Методи організації діяльності: педагогічна вимога, громадська думка, вправляння, організація суспільно корисної діяльності, творчі ігри та ін.

3. Методи стимулювання діяльності: заохочення, покарання, «вибух».

Третю групу становлять методи соціально-психологічної допомоги, які містять психологічне консультування, аутотренінг, психологічні методи, симуляційні ігри (ділові та рольові ігри).

У практиці роботи соціального педагога з дитиною та членами її родини, яка опинилася в СЖО, визначені різні моделі допомоги сім'ї. На *рис. 3* зазначені основні моделі роботи з родиною. Діагностичний перший етап роботи дасть можливість визначити модель допомоги родині.

Рис. 3. Моделі допомоги родині, що опинилась у СЖО

Напрями соціально-педагогічної діяльності з сім'єю є соціально-педагогічна допомога, профілактика та реабілітація.

Соціально-педагогічний патронаж – це робота, спрямована на здійснення соціальної опіки, психологічної та соціальної допомоги, патронажу соціально незахищених категорій дітей з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу.

Головну роль у цьому напрямі роботи відіграє раннє виявлення таких сімей та дітей.

Метою роботи соціального педагога з родиною є:

- формування в дитини загальнолюдських цінностей;
- надання дитині допомоги та підтримки в самоствердженні та в прагненні до повноцінного життя;
- підвищення готовності сім'ї до виконання виховної функції та первинної соціалізації дитини;
- формування педагогічної культури батьків;
- виховання дитини відповідно до її інтересів і поваги до батьків;

➤ створення сприятливого сімейного мікроклімату та зміцнення інституту сім'ї.

Завданням цього напрямку роботи соціального педагога є забезпечення дотримання основних соціально-правових потреб дитини, сприяння її успішній соціальній адаптації в умовах дитячого колективу та сім'ї, задоволення потреби дитини в розвитку й самореалізації.

Важливою особливістю соціально-педагогічної роботи з родиною в закладах освіти є її посередницький характер.

Працюючи з родиною, соціальний педагог виступає в трьох основних ролях:

– *радник* – інформує родину про важливість і можливість взаємодії батьків і дітей у родині; розповідає про розвиток дитини; дає педагогічні поради щодо виховання дітей;

- *консультант* – консулює з питань сімейного законодавства; міжособистісної взаємодії в родині; інформує про наявні методи виховання, орієнтовані на конкретну родину; роз'яснює батькам способи створення умов, необхідних для нормального розвитку й виховання дитини в родині;

– *захисник* – захищає права дитини у випадку, коли доводиться зіштовхуватися з повною деградацією особистості батьків (алкоголізм, наркоманія, жорстоке ставлення до дітей). Але в цьому випадку треба говорити про посередницьку функцію під час захисту дитини, тобто соціальний педагог може бути джерелом інформації про перебування дитини в небезпеці та передачі інформації суб'єктам реагування на випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

За умови більш детального аналізу посередництва можна виділити декілька напрямів його здійснення:

- між учнем і різноманітними структурами й установами;
- між учнем та вчителями і вихователями;
- між дитиною та батьками;

– між учнем та іншими спеціалістами, які залучаються до вирішення виховних та навчальних проблем учня (тренери, керівники гуртків тощо);

– між учнем та різними групами ровесників, молодіжними групами тощо.

На сучасному етапі заклади / установи соціального спрямування (центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центри соціально-психологічної реабілітації тощо) мають у своєму функціоналі такий напрям роботи з родиною, як соціальний супровід сім'ї, що опинилася в складних життєвих обставинах, але слід зазначити, що соціальний супровід і соціально-педагогічний супровід – це не тотожні поняття. Розмежування цих напрямів роботи необхідне для визначення послуг, які може надавати соціальний педагог закладу освіти в межах здійснення такої діяльності (надано в табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна таблиця соціального супроводу
та соціально-педагогічного супроводу

Соціальний супровід сім'ї, що опинилася в СЖО	Соціально-педагогічний супровід сім'ї, що опинилася в СЖО
Спрямований на залучення мультидисциплінарної команди до вирішення проблем, що внеможливають повноцінне функціонування родини як соціальної одиниці суспільства, та надання комплексної допомоги із залучення всіх суб'єктів виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах	Спрямований на створення соціальних умов для задоволення законних інтересів, свобод, реалізації права дитини на освіту, її розвиток і сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їхній адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам та особам, які їх замінюють
Виконавці – фахівці соціальних установ, члени мультидисциплінарної команди	Виконавці – учасники освітнього процесу закладів освіти
Здійснюється в межах функціоналу ЦСССДМ із залученням суб'єктів виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах	Здійснюється в межах компетенції освітнього закладу та може розглядатися як складник навчально-виховного процесу
Послуги	
– сприяння в покращенні соціально-економічного стану сім'ї; – соціально-медична допомога; – соціально-педагогічна допомога;	– сприяння у формуванні педагогічної та правової культури батьків; – розвиток виховного потенціалу сім'ї; – допомога в соціалізації та адаптації

<ul style="list-style-type: none"> – юридичне консультування; – психологічне консультування; – інформаційний супровід 	<ul style="list-style-type: none"> дитини; сприяння в самоствердженні; – захист прав дитини; – профілактика шкідливих звичок; – психолого-педагогічне консультування
--	--

Етапи соціально-педагогічного супроводу

1 етап. Соціальний супровід розпочинається на підставі результатів соціального інспектування та інформації, що підтверджує наявність складної життєвої обставини.

2 етап. На початку здійснення соціально-педагогічного супроводу соціальний педагог відвідує сім'ю з метою комплексного обстеження.

Під час комплексного обстеження соціальний педагог здійснює:

- знайомство із членами родини та її оточенням, бесіда з дітьми, оцінка їхніх умов життя;
- вивчення причин складних обставин в родині, її особливостей, її цілей, ціннісних орієнтацій.

3 етап. За результатом комплексного обстеження сім'ї оформлюється облікова картка сім'ї, яка перебуває під соціально-педагогічним супроводом.

4 етап. Складання індивідуального плану роботи з родиною. Цей етап передбачає певні дії. Насамперед необхідно сформулювати мету супроводу. Протягом роботи із цією сім'єю мета може дещо змінюватись, залежно від супутніх проблем.

5 етап. Координаційна діяльність з усіма зацікавленими організаціями (суб'єктами виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: заклади охорони здоров'я, заклади освіти, служба в справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, підрозділи ювенальної превенції відділів поліції тощо).

6 етап. Здійснюються поточні й контрольні відвідування родини, також із залученням представників служби в справах дітей, фахівців центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

7 етап. Висновки про результати роботи з родиною.

Водночас наявні проблеми, які соціальні педагоги закладів освіти не можуть вирішити в процесі роботи з родиною. У такому випадку соціальний педагог може виконувати функцію посередництва, перенаправлення до компетентних спеціалістів з конкретних питань.

2.4. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми із сімей, що опинились у складних життєвих обставинах

Під час планування соціально-педагогічного супроводу важливим моментом є виявлення демографічної ситуації в закладі освіти, тому на початку кожного навчального року одним з найважливіших аспектів роботи соціального педагога є складання соціального паспорту закладу освіти, у процесі якого виявляються діти із сімей, які потребують особливої уваги (*додаток 14 до листа МОН України «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України» від 24.07.2019 року № 1/9-477*) (додаток 1).

Цей документ формується шляхом об'єднання даних соціальних паспортів кожного класу.

Отже, соціальний паспорт закладу освіти – це документ, який несе в собі, окрім інформації про загальні статистичні дані щодо кількості здобувачів освіти закладу, ще інформацію про Банки категорій їхніх сімей, а саме:

– *діти-сироти* (батьки померли; мати померла, дані про батька у свідоцтві про народження дитини були записані за вказівкою матері);

– *діти, позбавлені батьківського піклування* (батьки були позбавлені батьківських прав; дитину відібрали в батьків за рішенням суду; батьки визнані судом зниклими безвісти; батьки визнані судом померлими; батьки визнані недієздатними; батьки знаходяться в місцях позбавлення волі; батьки знаходяться під вартою під час слідства; батьки знаходяться в розшуку; тривала хвороба батьків, яка зашкоджує виконанню батьківських обов'язків, батьки невідомі);

– діти з багатодітних родин (дитина мешкає в родині, де виховується три та більше дітей до 18 років (зокрема які знаходяться під опікою або піклуванням));

– діти із сім'ї, що переїхала з ТОТ (дитина та члени родини, у якій вона проживає, мають довідку про надання статусу переселенця з тимчасово окупованої території);

– діти з інвалідністю (діти, які мають медичне посвідчення про наявність інвалідності);

– діти, мати яких має статус «матері одинокої» (дитина, яку виховує тільки мати, тому що: дані про батька у свідоцтві про народження дитини були записані за вказівкою матері; батько дитини помер (або батько дитини визнаний судом безвісти відсутнім, або батько дитини визнаний судом померлим, або батько дитини визнаний недієздатним, або батько дитини знаходиться в розшуку), до того ж призначити дитині пенсію через утрату годувальника неможливо, бо він не мав достатнього трудового стажу. Одинокі матері перебувають на обліку в УТСЗН та отримують там на дитину допомогу одинокої матері);

– діти батьків, учасників бойових дій (статус дитини підтверджується посвідченням батьків, яке засвідчує, що він був учасником бойових дій);

– діти з малозабезпечених сімей (це родина, яка стоїть на обліку в Управлінні праці та соціального захисту населення та отримує там допомогу);

– дитина, яка постраждала внаслідок аварії на ЧАЕС (це дитина, у якої: батько або один з батьків мають статус постраждалого внаслідок аварії на ЧАЕС, що підтверджено посвідченням);

– діти, які мають статус дитини, постраждалої від збройних конфліктів (наявність у дитини рішення виконавчого комітету про надання статусу дитини, постраждалої від збройних конфліктів).

Зазначена в Соціальному паспорті закладу інформація постійно оновлюється та коригується. Показники статусів сімей дають можливість

визначити соціальну картину здобувачів освіти закладу, спланувати роботу з кожною категорією, виступати посередником у реалізації передбачених суспільством функцій.

Остаточо факт перебування дитини в складних життєвих обставинах установлюється за результатами оцінювання її потреб за формою, затвердженою Мінсоцполітики, у разі підтвердження умов чи обставин, що негативно впливають на життя, стан здоров'я, розвиток дитини та призводять до неналежного рівня задоволення її індивідуальних потреб відповідно до віку, статі, стану здоров'я, інвалідності, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної належності та етнічного походження. При цьому оцінювання потреб дитини, яка постраждала від жорстокого поводження, та/або життю і здоров'ю якої загрожує небезпека, у соціальних послугах проводиться після оцінки рівня безпеки такої дитини.

Соціальний педагог (або особа, на яку покладено), якщо отримав інформацію про можливе перебування дитини в СЖО, фіксує її в журналі обліку звернень і повідомлень стосовно дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, із зазначенням такої інформації (*пункт 6 постанови КМУ «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 01.06.2020 р. № 585*) (додаток 2). Під час прийняття звернення, повідомлення в усній формі першочергово запитується інформація, зазначена в четвертому – сьомому стовпчику Журналу.

Робота фахівців психологічної служби закладу, зокрема соціального педагога, із зазначеними категоріями здобувачів освіти має певний алгоритм, зазначений на рис. 4.

Рис. 4. Алгоритм планування соціально-педагогічної роботи

Особливої уваги потребують діти, чії сім'ї мають певні статуси / категорії, або родини, про які вже надійшла інформація про перебування в складних життєвих обставинах від інших суб'єктів, які забезпечують виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах (абзац 7 пункту 2 постанови КМУ «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 01.06.2020 року № 585).

Інформація щодо родин, які опинились у складних життєвих обставинах, може надходити:

– від працівників закладів освіти
– від служби в справах дітей
– від місцевих органів виконавчої влади
– від працівників медичних закладів
– членів сім'ї, родичів
– від центрів соціальних служб
– звернення сусідів, знайомих
– від інших спеціалістів
– звернення самої дитини

Також на увагу заслуговують діти з родин, які вимушені були переїхати на тимчасове проживання з окупованих територій на територію, підконтрольну Україні, діти, у яких батьки або близькі родичі знаходяться в зоні бойових дій, поранені або загинули.

Соціально-педагогічна робота починається із соціальної діагностики сім'ї, під якою розуміють певний алгоритм знайомства з родиною, дослідження та виявлення причинно-наслідкових зв'язків функціонального порушення використання родинного потенціалу.

Перший крок – це аналіз пакету документів, з якими дитину влаштовано до закладу освіти, виявлення конкретної інформації про сім'ю або аналіз інформації про родину, яка надійшла з інших закладів / установ.

З метою вивчення родинного оточення дитини впроваджена практика відвідання родини та складання «Акту обстеження житлово-побутових умов проживання дитини» (додаток 12 до наказу МОН України від 28.12.2006 № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України») (додаток 3).

Суперечливість нормативно-правових актів, на жаль, не дає можливості чіткого розуміння наявності чи відсутності зазначеного документу в переліку обов'язкової документації соціального педагога. Відповідно до наказу МОН України від 28.12.2006 № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України», акт обстеження житлово-побутових умов проживання дитини є в переліку обов'язкової документації соціального педагога, а вже в листі МОН України «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України» від 24.07.2019 № 1/9-477 у затвердженому переліку документів соціального педагога закладу освіти цього акту немає. Тоді виникає питання: а що є результатом відвідування родини, доказом того, що заклад освіти справді здійснював таку роботу? Який документ може

відобразити / зафіксувати реальну картину умов проживання дитини, наявність чи відсутність факторів, що є небезпечними для життя дитини? Ураховуючи той факт, що наказ МОН України 2006 року є чинним, при обстеженні родини рекомендуємо скласти Акт відповідного зразка.

У процесі планування відвідання родин здобувачів освіти рекомендуємо цю діяльність відобразити на рівні регламентуючого документу (наказу по закладу освіти), спланувати певний алгоритм. Наприклад:

1. Визначити підставу (наявність запиту або контрольне / планове відвідування) виходу до родини дитини з метою вивчення умов проживання та розвитку дитини.

2. Створити наказ по закладу освіти про створення шкільної комісії щодо проведення обстеження житлово-побутових умов дитини (можна створювати наказ по кожному з випадків, але є загальна практика відвідування родин здобувачів освіти по паралелях / класах).

3. Звернути увагу, що до складу комісії повинно входити не менше 3-х осіб (соціальний педагог або громадський інспектор, класний керівник учня, заступник директора з виховної роботи, психолог тощо). Відповідно до конкретного випадку склад учасників шкільної комісії може змінюватись.

З метою захисту прав родини не рекомендується включати до складу комісії батьків / опікунів, представників батьківської громадськості. Під час відвідання родини представники батьківської громадськості не виконують певних функціональних обов'язків, тому не несуть відповідальності за збереження конфіденційності інформації щодо приватного життя іншої людини (ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію»).

4. За необхідності (відповідно до кожного конкретного випадку), окрім педагогічних працівників закладу освіти, можна долучити до складу комісії представників служби в справах дітей або представників поліції. Якщо дитина, родина якої опинилася в СЖО, уже перебуває на обліку в службі в справах дітей, то представників закладу освіти, у якому навчається дитина,

можуть залучати до участі в профілактичних рейдах, під час яких планується відвідування зазначеної родини.

5. Під час відвідування родини в присутності батьків дитини або осіб, що їх замінюють, заповнюється Акт обстеження житлово-побутових умов, зі змістом якого обов'язково ознайомлюються та підписують батьки дитини або особи, що їх замінюють, а також усі члени комісії.

6. Акти (або копії актів) зберігаються в закладі освіти.

Згідно зі ст. 242 Цивільного кодексу України встановлено, що батьки (усиновлювачі) є законними представниками малолітніх та неповнолітніх дітей. Згідно зі ст. 34 зазначеного кодексу «у разі відсутності в дитини батьків (усиновлювачів) їхніми законними представниками можуть бути й опікуни (малолітніх дітей) та піклувальники (неповнолітніх дітей)». Отже, під час відвідування родини здобувача освіти, перебування на території приватної власності, спілкування, складання Акту обстеження потрібно проводити тільки в присутності батьків або їхніх законних представників. Якщо під час відвідування з'ясовується, що дитина перебуває вдома сама або з іншими членами родини (повнолітніми чи неповнолітніми), рекомендується не втручатися на територію приватної власності, не проводити бесіди з дитиною (або іншими наявними членами родини), не з'ясовувати будь-яких обставин навіть за зачиненими дверима. У такому випадку складається Акт обстеження, у якому зазначається дата та час відвідування, описується ситуація щодо відсутності батьків, ставлять підпис усі члени комісії. Потім у телефонному режимі з батьками дитини з'ясовується причина відсутності останніх вдома та домовляються про зручний час для проведення повторного відвідування родини. Якщо виникає ситуація, коли є попередня домовленість з батьками про відвідування родини та обстеження умов проживання дитини, а батьки ховаються, не відчиняють двері або зовсім зникають, з метою соціального захисту дитини готується інформація до служби в справах дітей з описом ситуації та додаванням копій Актів обстеження умов проживання. [31].

Якщо з родиною планується подальша робота соціального педагога, то доречно фіксувати початковий стан ситуації в родині здобувача освіти. Це дозволяє систематизувати інформацію в єдиний стандарт. Варіантом фіксації початкового стану ситуації в родині може бути заповнення облікової картки родини (додаток 4).

Бесіду з батьками під час відвідування родини бажано проводити в доброзичливій, спокійній обстановці. Мета відвідування – ознайомитися з умовами проживання дитини, тому не треба робити зауваження батькам, імпульсивно реагувати на видимі недоліки. Якщо батьки в розмові щирі, відкриті, то буде доречним максимально отримати інформацію про життя дитини поза межами закладу освіти. Коло питань можна спланувати в межах такої інформації про родину:

- список усіх членів сім'ї, із зазначенням дати народження (смерті);
- коротка характеристика членів сім'ї;
- найбільш важливі для кожного члена події;
- внутрішньосімейні правила й норми, емоційний клімат;
- аналіз житлових умов, спілкування із сусідами, економічної та комунікативної ситуації;
- дані про соціальний статус, національність, релігійну приналежність, освіту;
- аналіз проблем і потреб;
- оцінку й висновок допомоги.

У випадку проведення поточного або контрольного відвідування родини здобувача освіти, інформація в обліковій картці може доповнюватися або коригуватись.

Джерелом інформації про дитину, окрім членів сім'ї, також можуть бути безпосереднє та опосередковане спостереження, ЗМІ; продукти діяльності сім'ї; інформація, яку отримали в процесі спеціальної діагностики (опитування, анкетування, експертних оцінок тощо).

Водночас треба враховувати, що батьки можуть відповідати на питання стисло або взагалі відмовитися надавати відповіді на деякі питання. Це є їхнім особистим правом.

На теперішній час немає затвердженої в нормативно-правовій площині інструкції з охорони праці соціального педагога при відвідуванні сім'ї, тому певні ризики під час роботи із сім'єю поза освітнім закладом є. Рекомендуємо скласти відповідний документ / інструкцію та запровадити її для внутрішнього користування в закладі освіти.

Під час проведення соціально-педагогічного патронажу родини слід проводити соціально-педагогічний моніторинг – це періодичне отримання, узагальнення та аналіз інформації про процеси, які проходять у сім'ї, та прийняття на цій основі стратегічних і тактичних рішень.

При оцінюванні змін у сім'ї соціальний педагог повинен керуватися принципами моніторингу:

- достовірності, повноти та системності інформації;
- оперативності отримання даних;
- диференціювання оцінок і висновків.

Основне призначення моніторингу й діагностики полягає у встановленні висновку про стан конкретної сім'ї. На основі отриманої інформації соціальний педагог розробляє стратегію і тактику соціально-педагогічної допомоги.

Треба зазначити, що на законодавчому рівні не встановлений перелік документів, який необхідно формувати соціальному педагогу закладу освіти під час соціально-педагогічного супроводу дитини з родини, що опинилася в складних життєвих обставинах, тому з досвіду роботи фахівців психологічної служби закладів освіти Луганської області пропонуємо для використання такий перелік:

- інформаційне повідомлення зі служби в справах дітей про взяття дитини на облік дітей, що опинилися в складних життєвих обставинах;
- копія оцінки потреб (за наявності);

- акт обстеження житлово-побутових умов проживання дитини (додаток 3);
- облікова картка сім'ї (додаток 4);
- соціально-педагогічна картка дитини (додаток 5.1);
- соціально-педагогічна характеристика дитини / родини (додаток 5.2);
- картка індивідуальної роботи з дитиною (додаток 5.3);
- план роботи з батьками (додаток 5.4);
- копія індивідуального плану соціального захисту дитини, яка перебуває в складних життєвих обставинах, дитини, яка залишилася без батьківського піклування, дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування (додаток б);
- інформаційне повідомлення зі служби в справах дітей про зняття з обліку дитини на облік дітей, що опинилися в складних життєвих обставинах.

Зазначений склад пакету документів соціально-педагогічного супроводу дитини з родини, яка опинилася в складних життєвих обставинах, є рекомендованим, Тому соціальний педагог закладу освіти за погодженням з адміністрацією закладу освіти може формувати власний пакет документів з урахуванням запланованої роботи з дитиною та членами родини, що опинилася в СЖО.

Водночас звертаємо увагу, що підставою для початку роботи із зазначеною категорією є інформаційне повідомлення зі служби в справах дітей про перебування дитини на обліку дітей, що опинилися в СЖО. Крім того, інформація про дитину в СЖО службою в справах дітей заноситься до єдиної інформаційно-аналітичної системи «Діти» (п. 3 розділу I «Порядку ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів» затвердженого наказом

Міністерства соціальної політики України 28.12.2015 № 1256). Отже, ні адміністрація закладу освіти, ні працівник психологічної служби самостійно не можуть визначити статусу дитини з родини, що опинилась у СЖО, а лише звернутися до служби в справах дітей з інформацією про наявні чинники, що можуть зумовити (або зумовили) потрапляння дитини або родини в складні життєві обставини.

3. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

3.1. Державні форми сімейного влаштування дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування

Основні положення щодо влаштування дітей, які за певних обставин не можуть виховуватись у власній родині (смерть батьків, позбавлення батьківських прав або засудження батьків, асоціальні умови виховання в рідній родині тощо), містяться у таких законодавчих актах:

- Сімейному кодексі України;
- Законі України «Про охорону дитинства»;
- Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування»;
- Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;
- Цивільному кодексі України;
- наказі МОН України «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» від 28.12.2006 № 864;
- наказі Міністерства соціальної політики України «Про ведення банку даних про дітей-сирит, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів» від 28.12.2015 № 1256;
- наказі Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Порядку ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах,

дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування» від 18.11.2008 № 4591;

- наказі МОН України «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» від 28.12.2006 № 864.

В Україні облік дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування здійснюється шляхом запровадження та функціонування Єдиної інформаційно-аналітичної системи «Діти». Єдина організаційно-технічна, інформаційно-аналітична система, призначена для накопичення, зберігання, обліку, пошуку та використання даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, кандидатів в усиновлювачі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі та усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів (*наказ Міністерства соціальної політики України «Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів» від 28.12.2015 № 1256*).

Якщо за певних причин дитина, яка має статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, не влаштована до сімейних або державних форм сімейного влаштування, то така дитина влаштовується до закладів охорони здоров'я, загальної середньої освіти (зокрема спеціальної школи, санаторної школи, навчально-реабілітаційного центру та закладів спеціалізованої освіти), іншого закладу або установи (незалежно від форми власності та підпорядкування), у яких проживають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування (*ст. 6 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»*; пункт 35 постанови КМУ

«Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 р. № 866).

Законодавчо визначено обов'язок керівників закладів, у яких перебувають або виховуються такі діти, щодо надання інформації про статусних дітей до місцевих органів опіки та піклування з метою всиновлення цієї категорії дітей, передачі їх під опіку чи на виховання в сім'ї громадян.

На сьогодні наявні державні форми сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а саме:

- усиновлення;
- опіка / піклування;
- прийомна сім'я;
- дитячий будинок сімейного типу;
- заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Тлумачення статусів та форм державного (постійного та тимчасового) влаштування надано в таблиці 3 (згідно із Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Сімейного кодексу України).

Таблиця 3

Статуси та форми державного влаштування

Статус	Тлумачення
Дитина-сирота	Дитина, у якої померли чи загинули батьки
Дитина, позбавлена батьківського піклування	Діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або неіснуючими, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їхнє місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням

	батьків на тимчасово окупованій території України, у районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти
Усиновлення	Прийняття усиновлювачем у свою сім'ю дитини на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Усиновлення дитини провадиться в її інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя
Установлення опіки / піклування	Влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ї громадян України, які перебувають переважно в сімейних, родинних відносинах із цими дітьми-сиротами або дітьми, позбавленими батьківського піклування, з метою забезпечення їхнього виховання, освіти, розвитку й захисту їхніх прав та інтересів
Прийомна родина	Сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання і спільне проживання
Дитячий будинок сімейного типу	Окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває в шлюбі, що беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування
Заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	Це медичні, навчальні, виховні заклади, інші заклади та установи, у яких проживають діти-сироти й діти, позбавлені батьківського піклування
Патронатна родина	Сім'я, у якій за згоди всіх її членів повнолітня особа, яка пройшла спеціальне навчання, виконує обов'язки патронатного вихователя на професійній основі. Улаштування на строк до 6 місяців
Наставництво	Добровільна безоплатна діяльність наставника з надання дитині, яка проживає в закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, іншому закладі для дітей, індивідуальної підтримки та допомоги, насамперед у підготовці до самостійного життя
Наставник	Повнолітня дієздатна особа, яка провадить діяльність з надання дитині, яка проживає в закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, іншому закладі для дітей, індивідуальної підтримки та допомоги, насамперед у підготовці до самостійного життя

Облік дітей, розлучених із сім'єю, веде служба в справах дітей за місцем виявлення дитини. За умови втрати дитиною батьківського піклування відповідний орган опіки та піклування вживає вичерпних заходів щодо влаштування дитини в сім'ї громадян України – на усиновлення, під опіку або піклування, у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу.

У випадку, коли дитина проживає та навчається в освітньому закладі та перебуває на повному державному забезпеченні, адміністрація закладу освіти виконує функцію опікуна / піклувальника та забезпечує соціальний захист дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування.

3.2. Аспекти роботи соціального педагога закладу освіти з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування

Особливе місце в роботі фахівців ПС займає психологічний супровід та соціально-педагогічний патронаж дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Зарахування дітей до закладу охорони здоров'я, загальної середньої освіти, іншого закладу або установи (незалежно від форми власності та підпорядкування), у яких проживають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, здійснюється відповідно до направлення (путівки) служби в справах дітей.

Право на повне державне забезпечення в освітніх закладах мають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, віком до вісімнадцяти років та особи з-поміж дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, при навчанні до 23 років або до закінчення відповідних освітніх закладів.

Дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, особам із їх числа, які навчаються, крім повного державного забезпечення, виплачується соціальна стипендія, а курсантам військових закладів освіти, освітніх закладів Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту, дорожнього господарства, туризму та інфраструктури, Державної кримінально-виконавчої служби, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, центрального органу виконавчої влади, що

реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, ліцеїстам військових ліцеїв, ліцеїв цивільного захисту та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою з-поміж зазначених осіб – посадовий оклад у розмірі не менш від 150 відсотків розміру прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку, а після досягнення такими дітьми 18 років – у розмірі не меншому від 150 відсотків розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також виплачується 100 відсотків заробітної плати, яка нарахована в період виробничого навчання та виробничої практики. Соціальна стипендія та посадовий оклад у розмірах, передбачених у першому реченні цієї частини, виплачуються також учням, студентам (курсантам), які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків (батьки яких померли / оголошені померлими, загинули або пропали безвісти). Порядок виплати та розмір соціальної стипендії, посадового окладу затверджує Кабінет Міністрів України (*ст. 8 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»*).

Зарахування дитини до закладу охорони здоров'я, загальної середньої освіти, іншого закладу або установи (незалежно від форми власності та підпорядкування), у яких проживають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, не звільняє районну, районну в м. Києві та Севастополі держадміністрацію, виконавчий орган міської, районної в місті (у разі утворення) ради, сільської, селищної ради об'єднаної територіальної громади за місцем походження або за місцем проживання (перебування) дитини від обов'язку провадити роботу з реалізації права цієї дитини на сімейне виховання.

Після взяття дитини на первинний облік служба в справах дітей разом з працівниками вповноважених суб'єктів, до компетенції яких належить питання надання послуг дітям і сім'ям і забезпечення захисту їхніх прав, складає індивідуальний план соціального захисту дитини, залишеної без

батьківського піклування, дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, який затверджує комісія з питань захисту прав дитини (далі – План) (*форма індивідуального плану затверджена наказом Міністерства соціальної політики України «Про затвердження форм документів, необхідних для захисту прав дитини, яка перебуває в складних життєвих обставинах, дитини, яка залишилася без батьківського піклування, дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування» від 26.03.2021 № 151*) (додаток 5).

Індивідуальний план соціального захисту дитини, залишеної без батьківського піклування, дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування у своєму складі має окрім загальної інформаційної частини п'ять розділів:

1. Реалізація права на виховання в сім'ї, налагодження стосунків між батьками та дитиною.
2. Реалізація права на достатній життєвий рівень.
3. Реалізація права на життя та охорону здоров'я, забезпечення належного медичного обслуговування.
4. Реалізація права на освіту.
5. Формування та розвиток життєвих компетентностей.

План складається на початку календарного року або одразу після надання статусу дитині. Відповідальність за загальний стан виконання Плану несе служба в справах дітей за місцем первинного обліку дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

Водночас треба зазначити, що кожен із суб'єктів соціального супроводу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, уносить інформацію в План, відповідно до цього соціальний педагог має певні завдання. Заклад освіти, у якому навчається дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування, незалежно від форм сімейного або державного влаштування, відповідає за заповнення *4 та 5 розділів*. План формується раз на рік, але переглядається за потребою не рідше одного разу

на рік. Копія остаточного варіанта Плану, заповненого та затвердженого на засіданні комісії із захисту прав дітей, зберігається в особовій справі дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

У разі, коли дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, проживає (перебуває) у закладі охорони здоров'я, освіти або іншому дитячому закладі не за місцем її первинного обліку, то індивідуальний план складає служба в справах дітей за місцем первинного обліку дитини з урахуванням пропозицій служби в справах дітей, інших уповноважених суб'єктів, розташованих за місцем тимчасового проживання (перебування) дитини (*пункт 14 постанови КМУ «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 р. № 866*).

Служба в справах дітей за місцем походження дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, формує на кожну таку дитину особову справу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування. Особова справа складається з двох частин, кожна з яких формується в окрему папку. Першу частину особової справи з повним пакетом документів служба в справах дітей передає за місцем влаштування дитини (прийомні батьки, батьки-вихователі, опікуни / піклувальники, заклади охорони здоров'я, освіти або інший дитячий заклад, у якому влаштовано дитину), а друга частина з повним пакетом документів знаходиться в службі в справах дітей за місцем первинного обліку дитини (*ч. 3, 4 наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Порядку ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування» від 18.11.2008 № 4591*»).

Склад особової справи надається в таблиці 4

Склад особової справи

Особова справа дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування	
Перша частина	Друга частина
<ul style="list-style-type: none"> – свідоцтво про народження; – довідка про присвоєння ідентифікаційного номера; – відомості про батьків та родичів дитини; – довідка про склад сім'ї або осіб, зареєстрованих у житловому приміщенні, будинку; – які підтверджують право власності дитини на нерухомість (у разі наявності); – опис майна дитини; – висновок про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток дитини, складений за встановленою формою; – відомості або документи про освіту дитини (для дітей шкільного віку); – дублікат обліково-статистичної картки, який виготовляється на паперовому носії інформації, підписується оператором єдиного банку даних із зазначенням дати його виготовлення, засвідчується підписом керівника та скріплюється печаткою служби у справах дітей (далі – обліково-статистична картка); – довідка про призначення та виплату пенсії, державної соціальної допомоги, аліментів тощо (у разі наявності); – ощадна книжка дитини або договір про відкриття рахунка в установі банку (у разі наявності); – рішення районної, районної в м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної в місті ради про надання статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування; – копія індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася в складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування 	<ul style="list-style-type: none"> – дублікат обліково-статистичної картки; – копія свідоцтва про народження дитини; – повідомлення про виявлення дитини, яка залишилась без батьківського піклування; – копія рішення районної, районної в м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної в місті ради про надання дитині статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування; – копії документів, що підтверджують статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування; – копія опису майна дитини; – копії рішень про зміну форм влаштування дитини; – копії актів про факт передачі дитини; – інші документи, які стосуються історії дитини. – <i>Документи осіб, у сім'ю яких влаштована дитина:</i> – заява (від подружжя приймається спільна заява, підписана обома членами подружжя); – довідка про доходи за останні шість місяців або копія декларації про доходи, засвідчена в установленому порядку; – документ, що підтверджує право власності або користування житловим приміщенням; – копія свідоцтва про шлюб (для осіб, які перебувають у шлюбі); – довідка про проходження курсу навчання з виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і рекомендація центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо включення кандидатів до єдиного банку даних; – копія паспорта; – висновок про стан здоров'я

	<p>заявника за встановленою формою; довідка від нарколога та психіатра для осіб, які проживають разом із заявниками;</p> <ul style="list-style-type: none"> – довідка про наявність чи відсутність судимості; – письмова згода всіх повнолітніх членів сім'ї, що проживають разом з особою, яка бажає взяти дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, під опіку, піклування, утворити прийомну сім'ю або на власній житловій площі – дитячий будинок сімейного типу, засвідчена нотаріально бо написана власноручно в присутності посадової особи, яка здійснює прийом документів, про що робиться позначка на заяві із зазначенням прізвища, ім'я, по батькові, підпису посадової особи та дати; – індивідуальний план соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, який переглядається за потребою, але не рідше одного разу на рік
--	---

У разі, якщо дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, влаштована на проживання (перебування) до закладу охорони здоров'я, освіти або іншого дитячого закладі не за місцем її первинного обліку, де функції опікуна / піклувальника виконує адміністрація закладу, питання соціального захисту статусної дитини, зокрема ведення особової справи (першої частини), покладається на соціального педагога закладу. Особові справи постійно оновлюються та коригуються, підтримується зв'язок із закладами соціального спрямування (службою в справах дітей, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, підрозділами ювенальної превенції відділів поліції тощо).

Соціальний супровід стосовно дітей, які перебувають під опікою, піклуванням, у прийомних родинах та дитячих будинках сімейного типу, здійснює центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем проживання дитини з опікуном, піклувальником, прийомними батьками та батьками-вихователями (пункт 48 постанови КМУ «Питання діяльності

органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 р. № 866).

Водночас фахівці психологічної служби закладу освіти планують роботу зі статусними дітьми як і з іншими здобувачами освіти згідно з функціоналом, запитами, потребами, напрямками та завданнями відповідно до чинного законодавства, вирішують питання адаптації дітей не тільки до закладу освіти, а й до нового сімейного середовища. Для обміну досвідом виховання дітей, влаштованих у державні форми сімейного виховання, вирішення нагальних питань соціального захисту тощо, організуються спільні зустрічі опікунів, прийомних батьків та батьків-вихователів.

3.3. Термінологічний словник до теми

– *батьки-вихователі* – подружжя або окрема особа, яка не перебуває в шлюбі, які взяли на виховання та для спільного проживання не менш як п'ять дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування, та яким, за рішенням органів опіки та піклування, надано статус батьків-вихователів (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *випускники закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування*, – особи, які перебували на повному державному забезпеченні в закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, і закінчили своє перебування в зазначеному закладі у зв'язку із закінченням навчання (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *установлення опіки та піклування* – влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ї громадян України, які перебувають переважно в сімейних, родинних відносинах із цими дітьми-сиротами або дітьми, позбавленими батьківського піклування, з метою забезпечення їхнього виховання, освіти, розвитку й захисту їхніх прав

та інтересів (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– діти-вихованці – діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, влаштовані до дитячого будинку сімейного типу (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– державні соціальні стандарти для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, – установлені законами, іншими нормативно-правовими актами мінімальні норми й нормативи забезпечення дітей-сиріт, дітей, які залишилися без батьківського піклування, та осіб з їх числа (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– державне утримання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа – повне забезпечення відповідно до державних соціальних стандартів матеріальними та грошовими ресурсами дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа для задоволення їх життєво необхідних потреб та створення умов для нормальної життєдіяльності (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– дитина-сирота – дитина, у якої померли чи загинули батьки (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– діти, позбавлені батьківського піклування, – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими,

відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їхнє місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України, у районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, – медичні, навчальні, виховні заклади, інші заклади та установи, у яких проживають діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років (ст. 6 Сімейного кодексу України);

– міждисциплінарна команда – команда фахівців, які є працівниками суб'єктів для захисту прав дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах (абзац 6 пункту 2 постанови КМУ «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 01.06.2020 р. № 585);

– місце походження дитини-сироти й дитини, позбавленої батьківського піклування, – місце проживання або перебування її біологічних батьків на момент їх смерті або виникнення обставин, що призвели до позбавлення дитини батьківського піклування. У разі, якщо батьки та їхнє

місце проживання чи перебування невідомі, місцем походження дитини визначається місце, де дитину знайшли, або місце розташування медичного закладу, де дитину залишили (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *місце проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування* – місцезнаходження закладу для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, жила приміщення дитячого будинку сімейного типу, прийомної сім'ї, опікунів або піклувальників, житло, в якому дитина проживає, інше житло (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *наставник* – повнолітня дієздатна особа, яка здійснює діяльність з надання дитині, яка проживає в закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, іншому закладі для дітей, індивідуальної підтримки та допомоги, насамперед у підготовці до самостійного життя (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *наставництво* – добровільна безоплатна діяльність наставника з надання дитині, яка проживає в закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, іншому закладі для дітей, індивідуальної підтримки та допомоги, насамперед у підготовці до самостійного життя (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *неповнолітньою* вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (ст. 6 Сімейного кодексу України);

– *особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування*, – особи віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та особи, які були віднесені до дітей, позбавлених батьківського піклування (ст. 1 Закону України «Про забезпечення

організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *передача до прийомної сім'ї* – добровільне прийняття за плату сім'єю або окремою особою, яка не перебуває в шлюбі, із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від одного до чотирьох дітей на виховання та для спільного проживання (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *передача до дитячого будинку сімейного типу* – прийняття в окрему сім'ю, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває в шлюбі, на виховання та для спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальна кількість дітей, включаючи рідних, у такій сім'ї не може перевищувати десяти осіб (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *прийомні діти* – діти-сироти й діти, позбавлені батьківського піклування, влаштовані до прийомної сім'ї (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *прийомні батьки* – подружжя або окрема особа, яка не перебуває в шлюбі, які взяли на виховання та для спільного проживання дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *складні життєві обставини, у яких перебуває дитина*, – умови, що негативно впливають на життя дитини, стан її здоров'я та розвиток (інвалідність, тяжка хвороба, безпритульність, перебування в конфлікті із законом, залучення до найгірших форм дитячої праці, залежність від психотропних речовин, інші види залежності, жорстоке поводження, зокрема

домашнє насильство, у тому числі в разі, коли кривдником є дитина, ухилення батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставини стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо), установлені за результатами оцінювання потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах» (абзац 7 пункту 2 постанови КМУ «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 01.06.2020 р. № 585);

– *складні життєві обставини* – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа / сім'я не може подолати самотійно» (п. 15 ст. 1 розділу I Закону України «Про соціальні послуги»);

– *соціальний супровід* – робота, спрямована на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *соціальне житло* – жила площа, яка надається за нормами державних соціальних стандартів відповідно до законодавства за рахунок державного та/або комунального житлового фонду (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– *статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування*, – визначене відповідно до законодавства становище дитини, яке надає їй право на повне державне забезпечення і отримання передбачених законодавством пільг та яке підтверджується комплектом документів, що засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– суб'єкти виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, інші заклади та установи, зокрема структурні підрозділи районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення), сільських, селищних рад з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству й насильству за ознакою статі тощо, служби у справах дітей, центри соціальних служб, фахівці із соціальної роботи або інші надавачі соціальних послуг, органи Національної поліції, територіальні органи ДСНС та підпорядковані підрозділи, спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги, регіональні та місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, бюро правової допомоги, суди, органи прокуратури, уповноважені органи з питань пробації, інші загальні та спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі (абзац 8 пункту 2 постанови КМУ «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 01.06.2020 р. № 585);

– усиновлення – прийняття усиновлювачем у свою сім'ю дитини на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Усиновлення дитини провадиться в її інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

– форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – усиновлення; встановлення опіки, піклування; передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (ст. 1 Закону України

«Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЯ

1. Який професійний статус соціального педагога згідно із Законом України «Про освіту»?

- а) педагогічний працівник;
- б) соціальний працівник;
- в) фахівець із соціальної роботи.

2. У якій структурі закладу освіти працює соціальний педагог?

- а) у складі методичної служби;
- б) у складі психологічної служби;
- в) у складі соціально-педагогічної служби.

3. Як визначаються штатні нормативи соціальних педагогів у закладах загальної середньої освіти згідно із чинним законодавством?

- а) залежно від виду закладу;
- б) залежно від кількості учнів;
- в) залежно від місцевості (міська, сільська);
- г) усі варіанти.

4. Спеціальний заклад / установа, що забезпечує організацію та проведення у відповідній територіальній громаді соціальної роботи із соціально незахищеними категоріями сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, – це:

- а) центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- б) відділи / управління освіти;
- в) служба в справах дітей.

5. У якому документі визначено вимоги до робочого простору соціального педагога?

а) у наказі МОН України від 22.05.2018 № 809 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України»;

б) у наказі МОН України від 28.12.2006 № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних

педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України»;

в) у наказі МОН України від 19.10.2001 № 691 «Про затвердження Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти».

6. Дата затвердження професійного стандарту соціального педагога закладу освіти:

а) 26.11.2020;

б) 20.10.2021;

в) не затверджено.

7. Перерахуйте основні функції роботи психологічної служби відповідно до Положення про психологічну службу у системі освіти.

8. Що є підставою для закладу освіти щодо надання дитині статусу «дитини з родини, що опинилася в СЖО»?

а) інформаційне повідомлення зі служби в справах дітей про перебування дитини на обліку дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах;

б) рішення педагогічної ради закладу освіти;

в) акт обстеження побутових умов сім'ї.

9. До якого статусу віднести дитину, яка прийнята усиновлювачем у свою сім'ю на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду?

а) опіка / піклування;

б) усиновлення;

в) прийомна родина.

10. Хто виконує функцію опікуна / піклувальника у випадку, коли дитина проживає та навчається в освітньому закладі та перебуває на повному державному забезпеченні:

а) соціальний педагог;

б) батьківський комітет закладу освіти;

в) керівник закладу освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абетка соціального педагога / укл. В. В. Волканова. Харків : Вид.група «Основа», 2011. 235 с.
2. Методичні рекомендації щодо впровадження циклограм діяльності працівників психологічної служби : метод. рек. / авт.-упор. : В. М. Горленко, Ю. А. Луценко, В. Д. Острова, та інші; за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 132 с.
3. Науково-методичне забезпечення діяльності психологічної служби системи освіти в умовах децентралізації (моделі, досвід) : колективна монографія / наук. ред. В. Г. Панок. Київ : Ніка-Центр, 2020. 152 с.
4. Національний класифікатор професій ДК 003:2010. URL: <http://dovidnyk.in.ua/directories/profesii> (дата звернення: 09.12.2021).
5. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова КМУ від 24.09.2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.12.2021).
6. Пожидаєва О. В. Консультування як один із напрямів професійної діяльності соціального педагога. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/274> (дата звернення: 11.10.2021).
7. Потоцька Ю. Соціальний педагог у школі : рекомендації для початківця. Київ : Шкільний світ, 2017. 112 с.
8. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів : наказ Міністерства соціальної політики України від 28.12.2015 № 1256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16#Text> (дата звернення: 09.12.2021).
9. Про визначення рівня підтримки у зв'язку з прийняттям постанови КМУ від 15 вересня 2021 року № 957 : лист МОН України від

09.12.2021 № 21614-21. URL:
https://uon.cg.gov.ua/web_docs/2143/2014/09/docs/1_21614-21.pdf (дата
звернення: 09.12.2021).

10. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

11. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : постанова КМУ від 01.06.2020 № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

12. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : наказ Міністерства соціальної політики України від 31.03.2016 № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0209-17#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

13. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2022 рік : розпорядження КМУ від 29.12.2021 № 1770-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1770-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

14. Про затвердження Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується у навчальних закладах Міністерства освіти і науки України : наказ МОН України від 20.04.2001 № 330. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0330290-01#Text> (дата звернення: 11.10.2021).

15. Про затвердження Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти : наказ МОН України від 19.10.2001 № 691. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0691290-01#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

16. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ МОН України від 22.05.2018 № 809. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

17. Про затвердження Порядку ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування : наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18.11.2008 № 4591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4591643-08#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

18. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : постанова КМУ від 22.08.2018 № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

19. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : постанова КМУ від 15.09.2021 № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

20. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : наказ МОН України від 08.06.2018 № 609. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> (дата звернення: 11.10.2021).

21. Про затвердження Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти : наказ МОН України від 06.12.2010 № 1205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-10#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

22. Про затвердження форм документів, необхідних для захисту прав дитини, яка перебуває в складних життєвих обставинах, дитини, яка залишилася без батьківського піклування, дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування : наказ Міністерства соціальної політики України від 26.03.2021 № 151. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0669-21#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

23. Про освіту : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text><https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

24. Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України : наказ МОН України від 28.12.2006 № 864. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0864290-06#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

25. Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2021–2022 н. р. : лист МОН України від 16.07.2021 № 1/9-363. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83136/ (дата звернення: 09.12.2021).

26. Про соціальні послуги : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

27. Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України : лист МОН України від 24.07.2019 № 1/9-477. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/65201/ (дата звернення: 09.12.2021).

28. Психологічна служба : підруч. / А. Г. Обухівська та ін. ; за наук. ред. В. Г. Панка. Київ : Ніка-Центр, 2016. 362 с.

29. Сімейний кодекс України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

30. Соціальна профілактика девіантної поведінки: курс лекцій з презентацією навч. посіб. / з ред. Н. М. Савельєвої. Полтава : ПНПУ, 2016. 110 с.

31. Цивільний кодекс України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 09.12.2021).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

СОЦІАЛЬНИЙ ПАСПОРТ

(назва закладу освіти)
на 20__ – 20__ навчальний рік

Клас	Здобувачі освіти, які перебувають на обліку служби в справах дітей, як діти, які перебувають у складних життєвих обставинах	Діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування	Здобувачі освіти з багатодітних сімей	Здобувачі освіти з малозабезпечених сімей	Здобувачі освіти, батьки яких загинули під час виконання службових обов'язків	Здобувачі освіти, батьки яких були або є учасниками АТО (ООС)	Здобувачі освіти, батьки яких загинули під час проведення АТО (ООС)	Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами	Здобувачі освіти з інвалідністю	Здобувачі освіти із сімей внутрішньо переміщених осіб (ВПО)	Здобувачі освіти, які перебувають на обліку ЮП	Усього
Разом по закладу												

ЖУРНАЛ
обліку звернень і повідомлень стосовно дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах

дата та час отримання звернення, повідомлення
форма подачі звернення, повідомлення (усна та (або) письмова, через засоби електронної комунікації)
назва суб'єкта, організації чи прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, яка надіслала звернення, повідомлення, її контактні дані (телефон, у разі наявності електронна адреса)
прізвище, м'я, по батькові, вік, місце проживання (перебування) дитини, стосовно якої отримано звернення або повідомлення
стилий зміст звернення, повідомлення
відмітка про наявність ризиків для життя та здоров'я дитини
відмітка про наявність факту жорстокого поводження з дитиною, зокрема про вчинення стосовно дитини та/або дитиною домашнього насильства (з конкретизацією його форми: фізичне, сексуальне, психологічне або економічне), про вчинення стосовно дитини сексуального насильства
відомості про батьків дитини, інших законних представників
прізвище, ім'я, по батькові працівника, який прийняв звернення, повідомлення, та/або відповідального за роботу із зверненням, повідомленням
відомості про заходи, ужиті для захисту прав та інтересів дитини
дата, час та форма надіслання інформації про дитину до інших суб'єктів, їх найменування
додааткова інформація про дитину та її сім'ю, необхідна для забезпечення її соціального захисту

ОБЛІКОВА КАРТКА

сім'ї дитини _____

Тип сім'ї (поставити відповідну позначку)

багатодітна	неповна	малозабезпечена	інша категорія

Батько _____

(П. І. Б., рік народження)

Мати _____

(П. І. Б., рік народження)

Кількість членів сім'ї, зокрема до 18 років _____

Місце проживання сім'ї _____
(індекс, область, район, місто (село, селище), вулиця, будинок, квартира, телефон)

Підстава для організації соціального супроводу _____

Надана допомога _____

Суб'єкт(и) соціального супроводу _____

Терміни здійснення соціального супроводу _____

Причини зняття із соціального супроводу (поставити відповідну позначку):

Подолання родиною СЖО	Відмова родини від допомоги, якщо це не загрожує іншим особам	Переїзд родини (зміна місця проживання тощо)	Рішення щодо неповнолітніх дітей	Інше (прописати)

Додаткова інформація _____

Соціальний педагог закладу освіти _____

5.1. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КАРТА ДИТИНИ

Дата складання _____

Клас / група _____

П. І. Б. дитини _____

Дата народження, адреса _____

П. І. Б. батьків (осіб, що їх замінюють) _____

Категорія сім'ї _____

Соціально-побутові умови _____

Кількість дітей у родині _____

Соціально-побутові умови _____

Місце роботи батьків (опікунів), конт. тел. _____

Родина сприяє гармонійному психічному розвитку _____

Дані про особливості перебігу психофізіологічного розвитку дитини _____

(наявність у дитини психічних травм, важливих змін у житті дитини, важких захворювань)

Стан здоров'я _____

Психологічні показники _____

(заповнює психолог: тип темпераменту, особливості характеру, його акцентуації, загальний рівень психічного розвитку (норма, затримка), особливості пізнавальних процесів, професійні інтереси, схильності, здібності, особливості поведінки, тип відхилень у поведінці)

Соціальний педагог: _____

5.2. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИТИНИ (РОДИНИ)

Соціальні шкідливості:

(рання алкоголізація, ніотинова залежність, уживання токсичних та психотропних речовин, потяг до азартних ігор, потяг до асоціальних ігор, ранній сексуальний потяг, негативізм в оцінці явищ дійсності)

Відхилення в соціальній поведінці:

(грубість, бійки, прогули, недисциплінованість, побиття слабких, вимагання, жорстоке ставлення, крадіжки, порушення суспільного порядку (облік в ССД), немотивовані вчинки, утечі з дому)

Взаємини з дитиною в сім'ї:

Методи заохочення та покарання в сім'ї: _____

Що викликає стурбованість батьків у поведінці та навчанні дитини:

Характеристика стосунків дитини з однолітками:

Типові конфлікти та шляхи їх вирішення:

Педагогічні показники:

(темп навчання, труднощі в навчанні, навчальні інтереси, що переважають)

Соціальні пільги якими користується родина

Соціальний педагог:

5.3. КАРТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДИТИНОЮ

Здобувач освіти (П. І. Б.), клас / група:

Вжиті заходи:

1. Бесіди з дитиною

Дата

Зроблені кроки:

А) запобігання наслідкам (інформування батьків, повідомлення в ССД, поліцію)

Б) розроблено план подолання кризової ситуації

В) інше:

2. Відвідування родини чи контакт з батьками (за телефоном).

Дата

Ким

Зроблені кроки:

А) проведено бесіду

Б) складено акт обстеження

В) інше:

3. Залучення інших фахівців:

А) психолог, дата

Б) інші, дата

4. Засідання пед. ради закладу освіти

Дата

Рішення

5. Інформування закладів / установ соціального спрямування

Дата

Рішення

Кількість пропущених занять (для учнів)

Результат проведеної роботи _____

Соціальний педагог _____

5.4. ПЛАН РОБОТИ З БАТЬКАМИ

№ з/п	Напрямок роботи	Зміст	Відмітка про виконання
1	Патронаж родини з метою обстеження умов проживання вихованця / учня / учениці. Знайомство з членами родини		
2	Визначення проблем дитини у вихованні / навчанні, аналіз результатів освітньої діяльності (за результатами бесіди з батьками)		
3	Аналіз участі батьків у соціальній адаптації дитини (співпраця із закладом освіти, участь у батьківських зборах, у класних / шкільних заходах тощо)		
4	Аналіз складників сімейного виховання. Чи є наявність порушень прав дитини		
5	Визначення ролі батьків у вирішенні кризисної ситуації (аналіз індивідуальної роботи з родиною)		
6	Поточне / контрольне відвідування родини учня / вихованця		

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства соціальної
політики України
26 березня 2021 року № 151

ЗАТВЕРДЖЕНО
Протокол засідання Комісії з питань
захисту прав дітей
«__» _____ 20__ року №

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН

соціального захисту дитини, яка перебуває в складних життєвих обставинах, дитини, яка залишилася без батьківського піклування, дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування

Загальні відомості про дитину

Прізвище, ім'я, по батькові (за наявності)

Дата народження _____ 20__ р.

Адреса фактичного місця проживання (перебування)

Адреса, за якою зареєстровано місце проживання (перебування)

Правовий статус

- дитина, яка перебуває в складних життєвих обставинах
 дитина, яка залишилася без батьківського піклування
 дитина-сирота
 дитина, позбавлена батьківського піклування

Строк, на який складається індивідуальний план

Інформація про перегляд та коригування заходів

(вказуються дати перегляду та коригування число / місяць / рік)

Потреби дитини*	Шляхи задоволення потреб дитини*	Заходи для задоволення потреб дитини*	Строки реалізації заходів** (місяць)	Відповідальні фахівці***, інші залучені фахівці, батьки дитини або один з них, інші законні представники дитини, залучені до реалізації заходів	Результати реалізації заходів або інформація про виникнення обставин, що внаслідок яких неможливо здійснити їх реалізацію (інформація про ухвалені рішення, звіт про їх виконання в довільній формі)

Реалізація права на виховання в сім'ї, налагодження стосунків між батьками та дитиною	1. Сприяння розвитку батьківського потенціалу (підготовка до подружнього життя, засвоєння необхідного рівня психологічних і педагогічних знань щодо виховання дітей), посилення згуртованості членів сім'ї				
	2. Надання соціальних послуг (проходження індивідуальних корекційних програм, зокрема для батьків, які не виконують батьківських обов'язків)				
	3. Надання допомоги, зокрема консультаційної, в організації сімейного дозвілля				
	4. Реалізація права дитини на отримання статусу дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, та влаштування її до сімейної або наближеної до сімейної форми виховання				
	5. Допомога батькам у поновленні їхніх батьківських прав				
	6. Підготовка дитини до повернення в біологічну сім'ю або влаштування її в сімейну форму виховання				
Реалізація права на достатній життєвий рівень	1. Поліпшення житлових умов дитини (сприяння в проведенні косметичного ремонту житла, облаштування місця				

	для навчання та відпочинку)				
	2. Сприяння в оформленні документів для отримання різних видів державної соціальної допомоги, пенсій (по інвалідності, у разі втрати годувальника), сприяння у вирішенні питань щодо стягнення аліментів				
	3. Сприяння в працевлаштуванні працездатних батьків або одного з них				
	4. Допомога батькам дитини, іншим законним представникам у плануванні бюджету та заощадженні коштів				
	5. Сприяння в захисті житлових і майнових прав дитини (отримання спадщини, забезпечення соціальним житлом, оформлення права власності на житло, збереження житлового приміщення, постановка на квартирний облік)				
	6. Сприяння в працевлаштуванні дитини після закінчення нею закладу професійної (професійно-технічної) освіти та/або досягнення 16-річного віку				
	7. Надання допомоги батькам в оволодінні навичками ведення домашнього господарства, створення безпечних				

	умов проживання дитини з урахуванням її віку, статі та особистих потреб				
Реалізація права на життя та охорону здоров'я, забезпечення належного медичного обслуговування	1. Забезпечення систематичного відвідування дитини в сім'ї фахівцями служби у справах дітей за місцем її проживання (не рідше ніж один раз на 2 місяці)				
	2. Здійснення заходів профілактики домашнього насильства				
	3. Здійснення заходів з профілактики булінгу (цькування) в освітньому середовищі, зокрема кібербулінгу				
	4. Забезпечення систематичного проведення профілактичного медичного огляду (не рідше ніж один раз на рік)				
	5. Сприяння в заповненні та подачі декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу				
	6. Організація та надання медичної допомоги дитині відповідно до показань				
	7. Сприяння в забезпеченні дитини необхідними лікарськими засобами, технічними та іншими засобами реабілітації і виробами медичного призначення відповідно до індивідуальної програми реабілітації				

	8. Організація оздоровлення та відпочинку (літній табір, путівка на санаторно-курортне лікування тощо)				
	9. Сприяння доступу до послуги раннього втручання				
	10. Сприяння у встановленні інвалідності дитини, розроблення індивідуальної програми реабілітації для дитини з інвалідністю, проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини				
	11. Забезпечення доступу дитини до соціальних послуг для дітей з інвалідністю				
Реалізація права на освіту	1. Сприяння батькам, іншим законним представникам у підготовці документів, необхідних для зарахування дитини до закладу освіти, зокрема дитини з особливими освітніми потребами				
	2. Забезпечення підвезення дитини до закладу освіти та у зворотному напрямку (а в разі потреби транспортними засобами, пристосованими для перевезення осіб, які пересуваються на кріслах колісних)				
	3. Психологічне консультування щодо адаптації дитини до дитячого колективу				
	4. Визначення оптимальної форми				

здобуття дитиною освіти				
5. Ужиття заходів щодо забезпечення інклюзивним навчанням (у разі потреби)				
6. Сприяння в систематичному й безперервному відвідуванні дитиною закладу освіти				
7. Сприяння в доступі до навчальних посібників та іншого шкільного приладдя				
8. Організація діяльності групи подовженого дня залежно від освітніх потреб дитини (у разі необхідності)				
9. Сприяння всебічному розвитку дитини в закладах позашкільної освіти, закладах культури, секціях, гуртках тощо				
10. Забезпечення доступу дитини до психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг (допомога) (заняття з відповідними фахівцями: учителем-логопедом, практичним психологом та іншими фахівцями за потреби)				
11. Профорієнтація				
12. Формування в дитини правової культури				
13. Сприяння у вступі дитини до закладу професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої або вищої освіти				

Формування та розвиток життєвих компетентностей	1. Формування в дитини навичок здорового способу життя				
	2. Забезпечення доступу дитини до послуги соціально-психологічної реабілітації в умовах денного та цілодобового стаціонару				
	3. Сприяння розвитку навичок самообслуговування				
	4. Забезпечення своєчасної підготовки до самостійного життя				
Інші					

* Обираються потреби дитини та шляхи задоволення потреб дитини, які відповідають конкретній життєвій ситуації дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей. У разі потреби індивідуальний план може містити інші варіанти потреб дитини та шляхів задоволення потреб дитини. Заходи для задоволення потреб дитини розробляються відповідно до встановлених потреб дитини та шляхів задоволення потреб дитини з урахуванням наявних ресурсів сім'ї дитини та громади.

** Указуються число, місяць, рік, до якого планується реалізувати захід.

*** З-поміж членів міждисциплінарної команди, сформованої відповідно до пункту 20 Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 585, та підпункту 1 пункту 4 Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866.

Голова Комісії з питань захисту прав дітей

_____
_____
(підпис)

_____
_____
(власне ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Секретар Комісії з питань захисту прав дітей

_____
_____
(підпис)

_____
_____
(власне ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Члени міждисциплінарної команди

_____
_____
_____
_____
_____
(підписи)

_____
_____
_____
_____
_____
(власні імена, ПРІЗВИЩА)

Ознайомлені:
батьки, інші
законні
представники
дитини або один з
батьків (якщо вони
не є кривдниками
дитини, не
ухиляються від
захисту прав та
інтересів дитини)

(підписи)

(власні імена, ПРІЗВИЩА)

Навчально-методичний посібник

**Байдик Віта Володимирівна,
Столбун Наталія Олександрівна,
Панок Віталій Григорович**

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД В ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

Підписано до друку 15.01.2022 р. Формат 60x84/16.
Папір друкарський. Гарнітура AdonisC. Ум. друк. арк.
Тираж 120 прим. Зам. № 0022
Видавець ТОВ «505»

Надруковано в ТОВ «505»
Україна, м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17А
Тел.: +38063 101 22 33

Свідоцтво ДК № 5609 від 21.09.2017 р.